

**UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET**

MARINA NILOVIĆ

**KOMPETENCIJE UČITELJA ZA RAD SA DJECOM SA OŠTEĆENJEM
SLUHA U PRVOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE**

MASTER RAD

NIKŠIĆ, 2024.

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET
Studijski program za obrazovanje učitelja

**KOMPETENCIJE UČITELJA ZA RAD SA DJECOM SA OŠTEĆENJEM
SLUHA U PRVOM CIKLUSU OSNOVNE ŠKOLE**

MASTER RAD

Mentor: prof. dr Nada Šakotić

Kandidat: Marina Nilović

Br. indeksa: 765/19

Nikšić, 2024. godine

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANTU

Ime i prezime: Marina Nilović

Datum i mjesto rođenja: 21. januar 2001. godine, Bar, Crna Gora

INFORMACIJE O MASTER RADU

Naziv studijskog programa: Integrisani akademski studijski program za obrazovanje učitelja

Naziv rada: Kompetencije učitelja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha u prvom ciklusu osnovne škole

Fakultet na kojem je rad odbranjen:

UDK, OCJENA I ODBRANA MASTER RADA

Datum prijave master rada: 19. 3. 2024.

Datum sjednice Vijeća na kojoj je prihvaćena tema: 10. 4. 2024. godine, pod brojem 01/3-1978/1

Mentorka: Prof. dr Nada Šakotić

Komisija za ocjenu rada:

Prof. dr Nada Šakotić

Prof. dr Tatjana Novović

Prof. dr Veselin Mićanović

Komisija za odbranu rada:

Prof. dr Nada Šakotić

Prof. dr Tatjana Novović

Prof. dr Veselin Mićanović

Lektor: Marija Marković

Datum odbrane:

SAŽETAK

Oštećenje sluha predstavlja smanjenje osjetljivosti zvuka. Postoje različiti uzroci i različite vrste oštećenja sluha. Djecu sa oštećenjem sluha najlakše prepoznamo pomoću nekih njihovih karakteristika: imaju brojna pitanja, često im se informacije moraju ponoviti, glavu pomjeraju u različitim smjerovima, glasniji su od ostalih, približavaju se govorniku itd.

Vremenom se došlo do ideje o uključivanju djece sa teškoćama u razvoju u redovne škole. Kako su se za uključivanje djece sa teškoćama razvoja pripremile škole, tako bi trebalo i učitelji. Učitelji imaju bitnu ulogu u vaspitanju i obrazovanju djece, pa moraju biti spremni za rad sa svom djecom.

U radu smo ispitivali da li su učitelji u dovoljnoj mjeri spremni za rad sa djecom sa oštećenjem sluha u prvom ciklusu osnovne škole i koje kompetencije smatraju bitnim u radu sa djecom sa oštećenjem sluha. Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 40 učitelja prvog, drugog i trećeg razreda osnovne škole. Istraživanje je sprovedeno u 5 osnovnih škola iz 3 opštine: OŠ „Maksim Gorki” (Podgorica), OŠ „Sutjeska” (Podgorica), OŠ „Jugoslavija” (Bar), OŠ „Maršal Tito” i OŠ „Boško Strugar” (Ulcinj). U istraživanju smo koristili tehniku intervjuisanja i prikupljeni podaci su vrednovani kvalitativno, izvođenjem zaključaka.

Rezultati istraživanja pokazuju da učitelji nijesu u dovoljnoj mjeri spremni za rad sa djecom sa oštećenjem sluha jer je istraživanjem utvrđeno da nijesu u dovoljnoj mjeri upoznati sa karakteristikama oštećenja sluha, i da im je potrebno dodatno usavršavanje.

Ključni pojmovi: oštećenje sluha, inkluzija, inkluzivno obrazovanje.

ABSTRACT

Hearing impairment is a reduction in sound sensitivity. There are many different causes and types of hearing loss. Hearing-impaired children are most easily recognized by some of their characteristics: they have many questions, information often has to be repeated, they move their heads in different directions, they are louder than others, they get closer to the speaker, etc.

Over time, the idea of including children with developmental disabilities in regular schools came up. As schools prepare for the inclusion of children with developmental disabilities, so do teachers. Teachers have an important role in the upbringing and education of children, so they must be ready to work with all children.

In the paper, we examined whether teachers are sufficiently prepared to work with hearing-impaired children in the first cycle of elementary school, which competencies they consider essential in working with hearing-impaired children. The survey was conducted on a sample of 40 teachers of the first, second and third grade of elementary school. The research was conducted in 5 primary schools, 3 municipalities: „Maksim Gorki”, „Sutjeska” (Podgorica), „Jugoslavija” (Bar), „Maršal Tito” and „Boško Strugar” (Ulcinj). In the research, we used the interviewing technique and the collected data were evaluated qualitatively, drawing conclusions.

The results of the research show that teachers are not sufficiently prepared to work with children with hearing impairment because we have proven through the research that they are not familiar with the characteristics of hearing impairment, that they need additional training.

The key terms of this research are: hearing impairment, inclusion, inclusive education.

SADRŽAJ:

Uvod.....	1
1. TEORIJSKI DIO ISTRAŽIVANJA.....	2
1.1. Djeca sa oštećenjem sluha.....	2
1.2. Klasifikacija i uzroci oštećenja sluha.....	3
1.3. Karakteristike djece sa oštećenjem sluha.....	5
2. Inkluzivno obrazovanje djece sa oštećenjem sluha.....	6
2.1. Teškoće djece sa oštećenjem sluha u vaspitno-obrazovnom procesu.....	7
2.2. Organizacija nastave u školi za djecu sa oštećenjem sluha.....	9
2.3. IOP.....	10
3. Kompetencije učitelja.....	12
3.1. Kompetencije učitelja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.....	13
3.2. Rad sa djecom sa oštećenjem sluha.....	14
4. Dosadašnja istraživanja.....	15
5. METODOLOŠKI DIO ISTRAŽIVANJA.....	17
5.1. Problem istraživanja.....	17
5.2. Predmet istraživanja.....	17
5.3. Cilj i zadaci istraživanja.....	18
5.4. Istraživačke hipoteze.....	19
5.5. Istraživačke varijable.....	20
5.6. Metodološki pristupi.....	20
5.7. Značaj i karakter istraživanja.....	20
5.8. Populacija i uzorak istraživanja.....	21
5.9. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja.....	22
5.10. Analiza i interpretacija rezultata istraživanja.....	22
6. Zaključak.....	63
7. Literatura.....	65
8. PRILOZI.....	67

Uvod

Oštećenje sluha predstavlja veoma složen problem. Kod djece sa oštećenjem sluha javljaju se teškoće u govoru i oštećenje se loše odražava i na socijalizaciju djeteta i njegove psihološke funkcije (Imširagić, 2012).

Svaka škola ima zadatak da vaspitava i obrazuje djecu. Prilikom vaspitanja i obrazovanja treba da se vodi računa o specifičnostima svakog djeteta (Stepanović, 2018). To znači da učitelj mora biti u dovoljnoj mjeri stručan i učenicima mora pružiti pomoć, koja je u skladu sa specifičnim smetnjama kod djeteta (Šakotić, Mešalić, Hrnjica, 2009). Važno je da učitelj dobro poznaje simptome oštećenja sluha i sposobnosti učenika sa ovim oštećenjem. Učitelj treba da pronađe razne načine putem kojih može učeniku sa oštećenjem sluha približiti sadržaj: promjena mjesta, korišćenje raznih vizuelnih sredstava, obraćanje pažnje na govor i slično (Šakotić, 2016). Djeca sa oštećenjem sluha mogu postići uspjeh ako im se pruži pomoć od strane učitelja; sve zavisi od kvaliteta rada učitelja sa djecom sa oštećenjem sluha (Kovačević, 2007).

Pomoću ideje o uključivanju djece sa teškoćama u razvoju u redovne škole pažnja se usmjerila i na ulogu učitelja (Milenović, 2013). Nas zanima spremnost učitelja za rad sa djecom sa teškoćama u razvoju, konkretno u našem radu – sa djecom sa oštećenjem sluha.

Predmet našeg istraživanja jesu kompetencije učitelja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha u prvom ciklusu osnovne škole. U ovom naučnoistraživačkom radu provjerićemo da li su učitelji u dovoljnoj mjeri kompetentni za rad sa djecom sa oštećenjem sluha. Istražićemo da li su motivisani za rad sa djecom sa oštećenjem sluha, koje strategije koriste u radu i u kojoj mjeri djecu sa ovim oštećenjem uključuju u razne aktivnosti.

1. TEORIJSKI DIO ISTRAŽIVANJA

1.1. Djeca sa oštećenjem sluha

Učenici sa smetnjama u razvoju su djeca i ona dijele zajedničke odlike sa svojim vršnjacima. Djeca sa smetnjama u razvoju zahtijevaju izvjesnu pomoć i podršku. Bitno je uočiti, uvažiti i razumjeti specifične odlike koje proizilaze iz smetnje i identifikovati svojstva smetnje (Stepanović, 2018).

„Sluh je sistem složene psihofiziološke organizacije i funkcija u sistemu drugih analizatora organizma koji omogućavaju čovjeku kontakt sa zvukom i socijalnom sredinom” (Vukotić, 1999: 36). Sluh ima mnogo važnih funkcija kod čovjeka. Pomoću sluha čovjek prima bitne informacije iz sredine, a vrlo je važan i za razvoj govora. Iskustva koja se prenose sluhom, imaju najvažniju ulogu u psihofizičkom razvoju čovjeka. Smetnje sluha mogu se pojaviti u bilo kojem dobu života (Vukotić, 1999).

Oštećenje sluha se može definisati kao trajno smanjenje osjetljivosti sluha na zvuk s pragom ispod 25 dB u boljem uhu. Prag sluha izračunava se iz prosjeka pragova za frekvencije koje obuhvataju: 500, 1000 i 2000 Hz, a stepen smetnje izražava se prema stanju sluha (Stepanović, 2018, prema: Kovačević, 2007).

Oštećenje sluha može da utiče na sve aspekte komunikacije, kao što su: govor, slušanje, pisanje i slično (Šakotić, Mešalić, Hrnjica., 2009).

Dijete sa oštećenjem sluha može da razvije komunikaciju uz pomoću posmatranja odraslih osoba i identifikovanjem sa njima. Ono može da razvije govor, ali za to treba da se obezbijede razni tehnički, ali i stručni preduslovi (Kovačević, 2000).

Rano otkrivanje slušnog oštećenja značajno je i kod razvoja govora. Može se spriječiti za malu oštećenost, da ne preraste u totalnu gluvoću (Kostić, 1980).

Karakteristično za djecu sa oštećenjem sluha, djecu sa senzornim smetnjama, jeste da imaju očuvan intelektualni potencijal i po tome se ne razlikuju od djece bez oštećenja sluha (Hrnjica, 2014).

1.2. Klasifikacija i uzroci oštećenja sluha

Koriste se brojne klasifikacije za oštećenje sluha. „Oštećenje sluha može nastati zbog oštećenja u sprovodnom aparatu (spoljašnje i srednje uvo), u prijemnom ili perceptivnom aparatu (unutrašnje uvo), slušnom živcu (moždani putevi) i u kortikalnom slušnom centru. Oštećenja koja nastaju u prenosnom mehanizmu nazivaju se konduktivna oštećenja sluha, dok se ona koja nastaju u perceptivnom aparatu nazivaju perceptivna ili senzorineuralna oštećenja sluha” (Veljić, 2018: 80).

Osobe sa oštećenjem sluha dijelimo na: gluve i nagluve (Stepanović, 2018). Gluvoću možemo definisati kao potpuni gubitak sposobnosti percepcije zvučnih nadražaja i nemogućnost uspostavljanja komunikacije sa okolinom uz pomoću govora. Naglupost podrazumijeva suženje u slušnom polju i predstavlja ograničenje sposobnosti komunikacije uz pomoću glasa i govora sa sredinom (Vukotić, 1999).

Kod nagluvih osoba je prag čujnosti 25–90 dB na boljem uvu i te osobe imaju donekle ili potpuno razvijen govor. Kod gluvih je prag čujnosti preko 90 dB i oni ni uz pomoć slušnog aparata ne mogu sami razumjeti i razviti govor. Imamo i lako oštećenje sluha i ono zahvata 25–40 dB. Ovakve osobe mogu razviti govor i steći vaspitanje i obrazovanje u redovnim školama. Od 40 do 60 dB zahvata srednje teško oštećenje sluha i kod ovih osoba oštećenje je nastalo poslije razvoja govora. Oni mogu imati probleme u obrazovanju. Imamo i osobe sa teško oštećenim sluhom 60–80 dB, teško shvataju govor drugih (Veljić, 2018).

Osobe koje imaju problema u komunikaciji sa ostalima jesu one sa teškim oštećenjem sluha od 80 do 90 dB. Govor osoba sa teškim oštećenjem sluha je narušen. „Klasifikacija Svjetske zdravstvene organizacije (WHO, 1950) za mjeru stepena oštećenja sluha uzima prag sluha za čist ton dobijen na 250, 500, 1000, 2000 Hz na boljem uvu. Svjetska zdravstvena organizacija prema stepenu određuje klasifikaciju oštećenja sluha, koja je u zvaničnoj upotrebi u medicinskom i surdološkom radu“ (Veljić, 2018: 82).

Oštećenja sluha se dijele na:

- a) lako oštećenje sluha, koje obuhvata do 40 dB;
- b) srednje teško oštećenje sluha, obuhvata prag sluha od 41 do 61 dB;
- c) teško oštećenje sluha, zahvata prag sluha od 61 do 80 dB;
- d) preko 80 dB, jeste veoma teško oštećenje sluha.

Postoji i podjela nagluvosti prema stepenu oštećenja. Ona obuhvata:

- a) stečena oštećenja;
- b) normalan sluh, koji jeste do 25 dB;
- c) laka nagluvost, obuhvata od 26 do 40 dB;
- d) srednja nagluvost, zahvata od 41 do 55 dB;
- e) umjerena nagluvost, jeste od 56 do 70 dB;
- f) teška nagluvost, obuhvata od 71 do 80 dB;
- g) veoma teška nagluvost, jeste od 81 do 90 dB;
- h) praktična gluvoća, zahvata preko 90 dB (Veljić, 2018).

Smatra se da se nagluvost prema mjestu oštećenja dijeli na: perifernu i centralnu. Ima i podjela nagluvosti prema porijeklu na: genetsku i negenetsku, a prema vremenu nastanka na: urođenu i stečenu (Jovanović Simić, Petrović Lazić, Babac, 2018, prema: Babac, 2005).

Postoji i podijela oštećenja sluha prema porijeklu na tri oblika gluvoće:

1. Periferna – nastaje kada se ošteti neka komponenta u slušnom organu.
2. Perceptivna (senzorno-neuralna) gluvoća – nastaje kada se oštete nervne strukture u unutrašnjem uhu. Dijete loše ili uopšte ne čuje neke glasove.
3. Centralna gluvoća – stvara se oštećenjem u mozgu. Dijete donekle čuje glasove, ali ne može da ih spoji u jednu cjelinu (Hrnjica, 2014).

Oštećenja sluha su dosta česta. To jeste, zbog velikog broja: fizičkih, hemijskih, bioloških i drugih faktora. Oni mogu u bilo koje doba života oštetiti sluh (Adamović, Sovilj, 2013, prema: Simonović, 1994).

Mnogo je bitno utvrditi uzrok oštećenja sluha, a oni mogu biti različiti. Od uzroka zavise i postupci rada sa djecom sa oštećenjem sluha. Uzroke gluvoće dijelimo u tri grupe: nasljedni, stečeni i kongenitalni faktori.

- Nasljedni faktori nastaju djelovanjem teških oboljenja koja se prenose od porodice djeteta.
- Stečeni faktori nastaju u bilo kojem dobu života, nastaju zapaljenjem unutrašnjeg i srednjeg uva.
- Kongenitalni faktori nastaju ukoliko majka djeteta ima neku bolest u trudnoći, to zna da utiče i na dijete (Vukotić, 1999, prema: Brajović, 1977).

Imamo i podjelu na: konduktivna, centralna i perceptivna oštećenja sluha, ovisno o dijelu uha gdje je prenos zvuka naišao na prepreku.

1. Konduktivno oštećenje sluha nastaje kada dođe do poremećaja u prenosu zvučnih talasa u srednjem, spoljašnjem i unutrašnjem uvu. Najčešće uzroci su: hronična oboljenja, upale srednjeg uva, okluzija spoljašnjeg ušnog kanala, poremećaji bubne opne i sl.
2. Centralna oštećenja sluha nastaju uslijed povrede centara u kori velikog mozga i slušnih puteva. Najčešći uzroci su oboljenja mozga.
3. Perceptivna oštećenja sluha nastaju kada dođe do poremećaja perceptivnog aparata. Najčešći uzroci su: nasljedni, stečeni, otoskleroza, poremećaji i oboljenja labirinta, vaskularna oboljenja, traume itd (Kovačević, 2007).

1.3. Karakteristike djece sa oštećenjem sluha

Novorođenče počinje da registruje zvukove iz svog okruženja poslije prvog mjeseca života. Možemo da utvrdimo da li dijete čuje poslije tri ili četiri mjeseca. Nakon petog mjeseca dijete bi trebalo da registruje sve zvukove iz okoline. Dijete sa oštećenjem sluha se rađa sa istim potrebama i sposobnostima kao i dijete bez oštećenja sluha. Dijete se oslanja na svoj vid zbog nemogućnosti da dobro čuje zvukove iz sredine. Takođe, teško može da razvije govor zbog nemogućnosti da čuje svoj glas. U svom izražavanju, dijete sa oštećenjem sluha, najviše se koristi svojim tijelom, izvodi razne pokrete (Veljić, 2018, prema: Radoman, 1991).

Djecu sa oštećenjem sluha primjećujemo na osnovu sljedećih karakteristika:

- djeca sa oštećenjem sluha traže da im se ponovi ono o čemu se govorilo;
- djeca sa oštećenjem sluha imaju mnoga pitanja;

- prilaze što bliže onome ko u tom trenutku govori;
- glavu stavljaju i pomjeraju u različitim smjerovima i položajima;
- znaju da imaju razne infekcije i bolove u uvu i sl.

Primjećuju se neke karakteristike djece sa oštećenjem sluha i u njihovom govoru:

- znaju biti glasniji od svojih vršnjaka;
- loše izgovaraju neke glasove;
- ne poštuju gramatička pravila u govoru;
- sporo im se razvija govor;
- više se koriste neverbalnom komunikacijom;
- teško je razumljivo šta žele da kažu jer nijesu jasni;
- ne izgovaraju ritmički dobro riječi i sl.

Prilikom predavanja i rada sa njima lako im se odvrća pažnja, dosta brzo znaju da se umore prilikom predavanja, ne izražavaju se najbolje pomoću govora, treba im vremena da razumiju i savladaju sadržaje. Ovo se sve javlja jer dijete sa oštećenjem sluha ili nije uspjelo sve da čuje ili nije shvatilo ono što traže od njega (Šakotić, Mešalić, Hrnjica, 2009).

2. Inkluzivno obrazovanje djece sa oštećenjem sluha

Pomoću nekih dokumenata, a u skladu sa pravima svakog djeteta, došlo se do potrebe razvijanja ideje o obrazovanju djece sa oštećenjem sluha. Do te ideje se došlo uz pomoću dokumenta *Opšta deklaracija o pravima čoveka*, 1948. godine, u članu 28. Putem ovog dokumenta dobijeni su odgovori svih zemalja da će se poštovati ljudska prava i da će se obezbjediti načini za njihovu realizaciju. Bitan je i dokument *Konvencija o pravima deteta* (1989). U članu 29. izdvaja se podrška obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju. Ova dva dokumenta su bitna za uočavanje različitosti i njenog prihvatanja, i u obrazovanju (Stepanović, 2018, prema: Rajović, 2004).

Za djecu sa smetnjama u razvoju su otvarane i posebne škole, Tako su se djeca sa smetnjama u razvoju prvi put uključila u proces obrazovanja. Zatim se došlo do ideje o uključivanju djece sa smetnjama u razvoju u redovne škole (Stepanović, 2018).

Prilikom upotrebe pojmova integracija i inkluzivno obrazovanje treba da se napravi razlika. Integracija predstavlja fizičko uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u redovne škole, bez prilagođavanja sistema obrazovanja (Stepanović, 2018, prema: Golubović i Maksimović, 2013). „Inkluzija predstavlja uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u redovne škole ali uz mijenjanje obrazovnog sistema (Šakotić, 2016).

Kod integracije sistem nema nikakvu odgovornost, dok je kod inkluzivnog obrazovanja bitan angažman sistema obrazovanja (Stepanović, 2018). Cilj inkluzivnog obrazovanja jeste da se poštuju djeca bez obzira na njihove razlike. Djeca sa teškoćama u razvoju su uključena u razne aktivnosti, kao i djeca bez teškoća u razvoju, i oslanjaju se samo na učitelja (Šakotić, 2016).

Inkluzivno obrazovanje zahtijeva prilagođavanje redovnih škola. Imamo podjelu na djelimično i potpuno inkluzivno obrazovanje, napravljenu prema stepena uključenosti djece sa smetnjama u redovne škole.

- Djelimično – djeca sa smetnjama idu u redovne škole i nude im se specijalne usluge vezane za nastavu ali van učionice.
- Potpuno – djeca sa smetnjama idu u redovne škole i tu dobijaju svu potrebnu pomoć (Stepanović, 2018, prema: Feldman & Roberts, 2008).

Pretpostavlja se da djeca sa pragom sluha do 70 dB mogu da pohađaju redovnu školu, dok se djeci sa pragom između 70 dB i 90 dB daje izbor hoće li u redovnu školu ili školu za djecu sa smetnjama u razvoju. Smatra se da djeca sa pragom sluha preko 90 dB ne bi trebalo da idu u redovne škole, nego u škole za djecu sa smetnjama u razvoju (Stepanović, 2018, prema: Slavnić, 1996).

2.1. Teškoće djece sa oštećenjem sluha u vaspitno-obrazovnom procesu

Oštećenje sluha otežava uključivanje djece sa oštećenjem sluha u školu i prilagođavanje toj sredini. To takođe zavisi i od stepena oštećenja. Pogađa cijeli razvoj djeteta. Djeci sa oštećenjem sluha je dosta loš govor, siromašan rječnik, a pamćenje im je kratkotrajno. Mnogo je komplikovano i prilagođavanje na sredinu i socijalizacija sa vršnjacima (Šakotić, Mešalić, Hrnjica, 2009).

Djeca sa oštećenjem sluha se ne razlikuju mnogo na prvi pogled od djece bez oštećenja sluha. Oni često žele da prikriju da imaju smetnju sluha, pa glume da razumiju sve kako bi izbjegli razne neprijatne situacije i objašnjavanja. To se često dešava zbog načina na koji se prihvataju djeca sa oštećenjem sluha od strane okruženja (Stepanović, 2018, prema: Blickle, 1998).

Faktori koji utiču na način na koji dijete prihvata smetnju su:

1. vrsta smetnje o kojoj je riječ i njenom stepenu;
2. ponašanje roditelja prema smetnji djeteta;
3. socijalizacija;
4. karakter djeteta;
5. iskustvo djeteta i uslovi sredine (Stepanović, 2018, prema: Blickle, 1998).

Djeca sa oštećenjem sluha imaju veliki pritisak zbog prilagođavanja ostalima. Često se izoluju od svoje okoline. Socijalizacija djece sa smetnjama sluha sa vršnjacima nije laka.

Dijete sa oštećenjem sluha često ne registruje šta drugi govore, ne razumije, buka ga umara (Stepanović, 2018, prema: Thiersch, 2001).

Djeca sa oštećenjem sluha zbog lošijeg rječnika često imaju teškoće i kod pisanog izražavanja, teško i razumiju pisani tekst (Kovačević, 2007). Koriste jednostavnije glagolske oblike; teško im je da pišu zamjenice, pomoćne glagole i slično (Jovanović Simić, Petrović Lazić, Babac, 2018, prema: Wolbers, 2007).

Njihovi drugovi i drugarice mogu da se žale zbog ocjena koje djeca sa oštećenjem sluha dobijaju a nijesu skroz u skladu sa njihovim sposobnostima, ne javljaju se često, ne odgovaraju usmeno i slično. Ukoliko dijete sa oštećenjem sluha ne pogleda na vrijeme sagovornika (čita sa usana), ne može više da prati komunikaciju i ne može se uključiti u razgovor. Ovo loše utiče i na psihičko stanje djece sa smetnjama sluha (Stepanović, 2018).

Zbog loše socijalizacije znaju i da imaju nisko samopouzdanje. Kako bi nešto dobro čuli, približavaju se onome ko govori u tom trenutku, dugo posmatraju osobi lice, što može da zasmeta sagovorniku. Sve ovo dovodi do toga da ih neka djeca izbjegavaju. Djeca sa smetnjama sluha znaju da govore glasno jer ne čuju sebe, pa ostalima zna da smeta (Stepanović, 2018, prema: Reinhardt, 2000).

Kod djece sa oštećenjem sluha dominira analitičko mišljenje zbog toga što mnoštvo informacija dobijaju vizuelno. Često ne umiju da kontrolišu svoja osjećanja i raspoloženje im se mijenja (Kovačević, 2007).

Djeci može oštećenje sluha predstavljati problem i u vezi sa bezbjednošću . Kod njih ne postoji nikakav vid diferencijacije zvukova kao kod ljudi bez oštećenja sluha. Često se ljudi čude kada ih neko sa oštećenjem sluha dobro razumije u nekom zatvorenom prostoru, a ne može kada su napolju, gdje ima puno različitih zvukova (Stepanović, 2018).

Sluh je važan i za prostornu orijentaciju jer na taj način dijete sa oštećenjem sluha može znati, npr. ukoliko dođe neko vozilo na kojoj je distanci, iz kog pravca dolazi i bez gledanja. Djeca sa oštećenjem sluha se često susreću sa navedenim problemom u različitim situacijama. Oni se zbog ovakvih razloga moraju što više osloniti na primanje informacija uz pomoć vida (Stepanović, 2018).

Djeci sa oštećenjem sluha zna često promaći i neka emocionalna informacija jer ne primijete razne promjene u tonalitetu govornika (Stepanović, 2018, prema: Schaub, 1996).

Časovi za djecu sa smetnjama sluha su iscrpljujući jer moraju da spajaju informacije koje uspijevaju da čuju ili pročitaju sa usana u jednu cjelinu. Učenici sa smetnjama sluha zato znaju da budu neaktivni u toku nastave (Stepanović, 2018, prema: Luepke, 2000). Nakon škole, oni moraju ponovo nekoliko puta da prelaze jedan isti sadržaj kako bi ga dobro razumjeli i često su im potrebni dodatni časovi (Stepanović, 2018).

Važno je da djeca sa smetnjama u razvoju slušnih sposobnosti ukažu drugima na smetnju koju imaju i da im daju do znanja koja su njihova interesovanja i namjere (Stepanović, 2018).

2.2.Organizacija nastave u redovnim školama za djecu sa oštećenjem sluha

Za organizaciju nastave bitna je komunikacija između učitelja i učenika, ali i učenika sa drugim učenicima (Stepanović, 2018, prema: Lewis & Norwich, 1998). Oblici rada koji će se koristiti sa djecom moraju biti raznovrsi i moraju biti u skladu sa sadržajem. Treba se organizovati nastava da nekad djeca rade u paru, koristiti grupni rad, frontalni i individualni rad (Stepanović, 2018).

Učitelji najviše koriste frontalni oblik rada, a često individualni i rad u paru, dok grupni oblik rada manje. Grupni oblik rada omogućava više interakcije između učenika. Grupa se formira sa četiri, šest ili osam članova koji dijele svoja mišljenja, a učitelji nadgledaju njihove aktivnosti. Smatra se da ovo dobro utiče na djecu, da oni koji zajedno rade u grupi počinju da se druže i sklapaju prijateljstva. Uz pomoću grupnog rada poboljšava se samopoštovanje djeteta, pozitivni uticaj na socijalizaciju, razvija se empatija kod druge djece (Stepanović, 2018).

Prilikom izbora metoda rada treba voditi računa da se one prilagode djetetu sa oštećenjem sluha. Metode rada predstavljaju postupak kojim se kontroliše kako će teći nastavni proces. Imamo: metode usmenog izlaganja, metode rada sa tekstom, metode razgovora, metode grafičkih radova, pismenih radova, metode demonstracije itd.

- Metoda usmenog izlaganja – izlaže učitelj i nema puno aktivnosti učenika. Najbolje ju je koristiti kada se izlaže novi sadržaj, jer na taj način učenici bolje razumiju sadržaj.
- Metoda razgovora – postoji interakcija između učitelja i učenika. Učenici treba da budu pripremljeni za vođenje razgovora (Stepanović, 2018, prema: Burbules, 1993). Ova metoda pomaže i kod saradnje među učenicima.
- Metoda demonstracije – predstavlja vrstu izlaganja uz pomoć raznih prikaza. Učenici razvijaju sposobnosti za rješavanje raznih problema.

U radu sa djecom sa oštećenjem sluha je važno koristiti i učenje putem otkrića. Učenje putem otkrića predstavlja tehniku koja se koristi kada učenik treba neki problem da riješi oslanjajući se na znanja koja je do tada usvojio. Učenici su aktivniji i istražuju (Stepanović, 2018).

U radu sa djecom sa smetnjama sluha je najbitnije da su učitelji upoznati sa sposobnostima učenika i prema tome treba da organizuju nastavu (Stepanović, 2018).

2.3.IOP

Od 2009. godine se primjenjuje IOP – Individualni obrazovni plan i program kao pomoć za prevazilaženje teškoća u radu sa djecom sa teškoćama u razvoju. Primjenjuje se za djecu koja imaju problem da ostvare neke ishode vaspitanja i obrazovanja. Ovdje spadaju i djeca sa

smetnjama sluha. Individualni obrazovni plan treba da se izradi za svakog učenika kojem treba neka dodatna podrška. Ovo se sve radi kako bi oni postigli što bolji uspjeh (Stepanović, 2018).

„Individualni obrazovni plan je pedagoški dokument kojim se obezbjeđuje prilagođavanje obrazovnog procesa, namijenjenog djeci određenog uzrasta, djetetu sa teškoćama u razvoju, njegovim mogućnostima i potrebama” (Šakotić, Mešalić, Hrnjica, 2009).

IOP izrađuje tim koji čine učitelj, roditelj, pedagog i psiholog, a mogu da se uključe i drugi stručnjaci. Učiteljima mnogo pomaže IOP. Karakteristike IOP-a su sljedeće:

1. obuhvata akademska i vanakademska znanja učenika;
2. procjenjuje se nivo trenutnog znanja i onog koje se planira;
3. sadrži nivo podrške koji djetetu može biti potreban u učenju;
4. sadrži odgovornosti svakog člana koji učestvuje i dio je tima;
5. roditelji učestvuju u timu za podršku djeci;
6. sadrži predloge za ocjenjivanje djeteta za koga se izrađuje IOP;
7. daje se objašnjenje za datu ocjenu (Šakotić, Mešalić, Hrnjica, 2009).

IOP treba da sadrži:

- opis stanja djeteta, njegov status;
- sposobnosti i interesovanja djeteta;
- oblasti u kojima dijete nije uspješno, nije moglo da savlada;
- očekivanja od djeteta, postavljeni ciljevi;
- oblici i učestalost podrške;
- zadaci svih članova tima koji izrađuju IOP;
- praćenje ostvarenje ciljeva i vrednovanje (Šakotić, Mešalić, Hrnjica, 2009).

3. Kompetencije učitelja

Škole služe za vaspitanje i obrazovanje djece, a najvažniju ulogu u tome imaju učitelji. Od uspjeha rada učitelja sa djecom zavisi i uspjeh škole. Dobar učitelj trebalo bi da ima sljedeće odlike:

1. treba biti ekstrovertan;
2. treba uvijek biti raspoložen, vedar i spreman za razgovor;
3. treba imati samopoštovanje;
4. treba biti motivisan za rad;
5. treba imati empatičnosti;
6. treba da ima socijalne topline;
7. treba da iskazuje pažljivost u radu sa djecom;
8. mora biti mentalno zdrav;
9. treba da ima ljubavi prema svom poslu (Milenović, 2013).

„Odnosi između nastavnika i djeteta s posebnim potrebama posebno su osjetljivo područje rada. Da bi nastavnik prihvatio dijete sa teškoćama u razvoju i da bi dijete prihvatilo nastavnika, neophodno je da mnogi uslovi budu ispunjeni: profesionalna kompetencija i za obrazovne i za vaspitne zahtjeve, pozitivni stavovi prema djetetu kao ljudskom biću i ljubav prema pozivu” (Šakotić, Mešalić i Hrnjica, 2009: 95).

Učitelji u radu sa djecom sa teškoćama u razvoju treba da:

- 1) obrate pažnju na sve znakove učenika o uspješnosti usvojenosti raznih sadržaja;
- 2) budu strpljivi prema djetetu i pronađu načine da mu pomognu na najbolji način;
- 3) paze da ne nastanu sekundarne posljedice teškoće djece u razvoju;
- 4) pronađu načine da dijete na najbolji načina savlada nastavni program;
- 5) motivišu djecu za učenje;
- 6) pomognu da se stvori osjećaj samopoštovanja kod djeteta i da se nađe način da se prilagodi novoj sredini (Milenović, 2013).

3.1. Kompetencije učitelja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha

Kompetencije učitelja bitne u radu sa djecom sa teškoćama u razvoju jesu:

- razumije psihički, emocionalni i socijalni razvoj djeteta;
- ima potrebna znanja za rad sa djecom sa teškoćama u razvoju;
- zna kako da motiviše djecu;
- umije da podstakne razvoj kapaciteta djece sa teškoćama u razvoju (Momčilović, 2017).

U inkluzivnoj nastavi su bitne sljedeće kompetencije učitelja:

1. Pedagoško-psihološke kompetencije,
2. Didaktičko-metodičke,
3. Socijalno-komunikacijske,
4. Kompetencije za usavršavanje učitelja.

Pedagoško-psihološke kompetencije obuhvataju: ljubav prema djeci, opšte obrazovanje, poznavanje inkluzije, pedagošku i psihološku osposobljenost, empatija, tolerancija prema različitosti, opšte intelektualne sposobnosti i komunikativnost.

Didaktičko-metodičke kompetencije obuhvataju: planiranje nastavnog časa, njegovo pripremanje, izvođenje, ocjenjivanje učenika i vrednovanje vlastitog rada. Imamo i drugu grupu kompetencija koju čine: vjerovanje u sopstvene sposobnosti i sposobnosti svojih učenika, sposobnost posmatranja problema očima učenika, poštovanje prava djeteta, spremnost za priznavanje sopstvenih grešaka pred učenicima.

Socijalno-komunikacijske obuhvataju: spremnost slušanja i sposobnost jasnog izražavanja, spremnost za rad u timu i prihvatanje različitosti.

Kompetencije za usavršavanje učitelja: komunikacija na maternjem i na stranim jezicima, osnovne kompetencije u nauci i matematici, digitalna kompetencija, učiti kako se uči, socijalna, kulturna svijest (Milenović, 2013).

U radu sa djecom sa oštećenjem sluha prvi korak jeste da se učitelji informišu o vrsti oštećenja koje ima dijete i kakve su mogućnosti djeteta. Učitelj konstantno mora pratiti socijalni i emocionalni razvoj djeteta sa oštećenjem sluha (Šakotić, 2016).

3.2. Rad sa djecom sa oštećenjem sluha

Učitelj/ica može prepoznati dijete sa oštećenjem sluha prema sljedećem:

- Naginje se ispred govornika i okreće uvo prema njemu;
- Otežano diše;
- Govori ili previse glasno ili previše tiho;
- Govor mu nema intonacije, nema nikakvog ritma;
- Dosta mu je siromašan rječnik (Šakotić, 2016).

U radu sa djecom sa oštećenjem sluha učitelj/ica treba da:

- sporo govori i bitno je da se okrene prema djetetu;
- govori jasno kako bi dijete sa oštećenjem sluha bilo u mogućnosti da čita govor sa usana učitelja/ice;
- koristi jednostavnije riječi i kraće rečenice;
- prilikom predavanja ne bude ni previše glasan/na, ali da glas ne bude ni mnogo tih;
- često prati dijete sa oštećenjem sluha ukoliko šalje koji znak da nešto nije jasno ili mu treba ponoviti;
- zapiše najbitnije djelove sadržaja, razgovora ili govora (Šakotić, Mešalić, Hrnjica, 2009).

Učitelji ne bi trebalo da budu puno popustljivi prema djeci sa oštećenjem sluha. Oni bi trebalo u komunikaciji sa roditeljima djece sa oštećenjem sluha, psihologom i slično da utvrde mogućnosti djece sa oštećenjem sluha (Šakotić, 2016).

U radu sa djecom sa oštećenjem sluha treba koristiti što više pisanih materijala, razne ilustracije, praktični rad i eksperiment. Znači i kad učitelj/ica koristi gestovni govor i kada dijete sa oštećenjem sluha čita govor sa usana i lica učitelja/ice i svojih vršnjaka. Učitelj/ica treba da zna tačno o kojoj vrsti oštećenja se radi, potencijalima i sposobnostima djeteta sa oštećenjem sluha kome predaje. Efektivno je u radu koristiti kooperativno učenje. Učitelj/ica treba obezbijediti dosta auditivnih i vizuelnih sredstava, jer to pomaže u velikoj mjeri u radu sa djecom sa oštećenjem sluha. Postupnost i očiglednost igraju bitnu ulogu u radu sa djecom sa oštećenjem sluha. Stalno treba voditi računa da li učenik može da prati ono što se radi i da

li razumije sadržaj. Učitelji treba da su dobro upoznati sa oštećenjem sluha kako bi pronašli najbolje načine rada sa djecom sa oštećenjem sluha (Šakotić, 2016).

4. Dosadašnja istraživanja

Spremnost učitelja da prihvati djecu sa teškoćama u razvoju je bitna za uspješno edukacijsko uključivanje djece sa teškoćama u razvoju u redovne škole. Učitelji ne podržavaju posebne oblike školovanja za djecu sa teškoćama u razvoju. Za učitelje je potrebno opsežnije osposobljavanje za rad sa djecom sa oštećenjem sluha (Skočić Mihić, Vlah, Šokić, 2018). Nastavnici smatraju da se prilikom integrisanja djece sa oštećenjem sluha u redovnu nastavu mora gradivo prilagoditi njihovim sposobnostima i napraviti plan koji je

prilagođen djetetu sa ovim oštećenjem. Oni smatraju da djeca sa oštećenjem sluha mogu da postignu dobre rezultate ako im se pruži stručna pomoć, rad se ne može ostvariti bez pomoći stručnih lica (Tomić, Šehović, Hrvanović, 2007).

Razumijevanje perspektive učitelja je vrlo bitno kod sprovođenja inkluzije u školi. Nastavnici ukazuju na nedostatak osjećaja kompetentnosti za rad sa djecom sa teškoćama u razvoju. Kao najveću prepreku navode sopstveno obrazovanje (Knežević-Florić, Ninković, Tančić, 2018). Nastavnici smatraju da nemaju prikladna nastavna sredstva za rad sa djecom s teškoćama u razvoju. Takođe, smatraju da im je potrebno dodatno usavršavanje, kako bi naučili razne tehnike rada sa djecom sa teškoćama u razvoju. Pokazalo se kao bitnim i uključivanje djece sa teškoćama u razvoju u razne vidove slobodnih aktivnosti (Omerdić i sar., 2023). Pored toga što se nastavnici slažu da djeca sa teškoćama u razvoju treba da budu uključena u redovan vaspitno-obrazovni proces, oni smatraju da je uloga nastavnika bitna i za stvaranje pozitivne razredne klime. Smatraju da djeci sa teškoćama u razvoju treba pristupiti individualno i da im je potrebno dodatno obrazovanje (Karamatić-Brčić, Viljac, 2018). Pritula, Mirošević i Šarčević Ivić-Hofman (2023) su realizovali istraživanje o tome u kojoj mjeri su učitelji kompetentni za vaspitanje i obrazovanje djece sa oštećenjem sluha i koje su kompetencije bitne za realizaciju

nastave sa djecom koja imaju ovo oštećenje. Pokazalo se da učitelji najbitnijim smatraju komunikacijske, socijalne kompetencije i kompetencije za saradnju sa roditeljima. Mali broj učitelja smatra da ima dovoljno znanja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha (Pritula, Mirošević, Šarčević Ivić-Hofman, 2023).

Velišek Braško i Simić (2023) analizirali su promjene obrazovne paradigme uslijed inkluzivnog obrazovanja i naglasili su značaj personalne profesionalne paradigme učitelja.

Došlo se do raznih ideja za strategiju u radu sa djecom sa oštećenjem sluha: glasniji govor, ponavljanje bitnih informacija, fokusirati se na dodir, saradnja sa roditeljima. Stavovi učitelja imaju uticaja na uspjeh inkluzivnog obrazovanja. Bitna je edukacija studenata koji se obrazuju za rad sa djecom i kontinuirano usavršavanje učitelja za uspješniji rad i razvijanje raznih strategija rada sa djecom sa teškoćama u razvoju (Velišek Braško, Simić, 2023).

5. METODOLOŠKI DIO ISTRAŽIVANJA

5.1. Problem istraživanja

Samim primanjem djece sa oštećenjem sluha u redovne škole, smatra se da su škole spremne za njihovo vaspitanje i obrazovanje. To često zna da nosi i brojne probleme i obaveze. Glavni faktori za brigu o djetetu, sa oštećenjem sluha, i njihovim vaspitanjem i obrazovanjem jesu učitelji. Važno je da učitelji vode računa o potrebama djeteta sa oštećenjem sluha, da imaju dovoljno znanja o samom oštećenju, da znaju kako djetetu sa oštećenjem sluha bolje približiti sadržaj, kako mu učenje učiniti lakšim itd. Ukoliko učitelji ne umiju na taj način raditi sa djecom sa oštećenjem sluha, to može predstavljati veliki problem za razvoj i napredovanje djeteta.

Na osnovu rečenog i na osnovu dosadašnjih saznanja, glavni problem ovog istraživanja jeste:

- nedovoljna kompetentnost učitelja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha u prvom ciklusu osnovne škole.

Ovim istraživanjem nastojimo uvidjeti postojeće stanje u pedagoškoj praksi. Želimo otkriti da li se nešto promijenilo, koliko su učitelji upoznati sa oštećenjem sluha (simptomima i načinima rada sa djecom sa oštećenjem sluha) i koliko su motivisani za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.

Mi želimo ukazati na bitnost posjedovanja kompetentnosti učitelja za rad sa djecom s oštećenjem sluha.

5.2. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja je usmjeren na sagledavanje u kojoj mjeri su učitelji kompetentni u radu sa djecom sa oštećenjem sluha. Želimo uvidjeti da li prepoznaju djecu sa oštećenjem sluha, te koje su im vještine i kompetencije neophodne za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.

Predmet istraživanja jesu kompetencije učitelja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha u prvom ciklusu osnovne škole.

5.3. Cilj i zadaci istraživanja

Motiv za sprovođenje ovog istraživanja potiče iz naučne literature. Tokom analize naučne literature uočeno je da u praksi imamo nedovoljnu kompetentnost učitelja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha. Prema rezultatima brojnih istraživanja može se uvidjeti da učitelji nijesu kompetentni za rad sa djecom sa oštećenjem sluha. Tomić, Šehović i Hrvanović (2007) smatraju da je učiteljima potrebna dodatna edukacija i da je rad nemoguć bez pomoći stručnih lica (Tomić, Šehović, Hrvanović, 2007). Skočić Mihić, Vlah i Šokić (2018) došli su do rezultata istraživanja da je potrebno za učitelje opsežnije osposobljavanje za rad sa djecom sa oštećenjem sluha i naglasili su potrebu za stručnom podrškom (Skočić Mihić, Vlah, Šokić, 2018). Pritula, Mirošević i Šarčević Ivić-Hofman (2023) smatraju da mali broj učitelja ima dovoljno znanja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha (Pritula, Mirošević, Šarčević Ivić-Hofman, 2023). Posmatrajući rezultate dosadašnjih istraživanja uočava se nedovoljna kompetentnost učitelja za rad sa djecom sa ovim oštećenjem. Dakle, želimo istražiti da li je došlo do neke promjene, što predstavlja motiv za ovo istraživanje. U skladu sa navedenim, **cilj istraživanja** jeste:

Utvrđiti u kojoj mjeri su učitelji spremni za rad sa djecom sa oštećenjem sluha u prvom ciklusu osnovne škole.

Da bi se ostvario dati cilj, treba realizovati sljedeće **istraživačke zadatke**:

1. Utvrditi da li učitelji posjeduju potrebne vještine za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.
2. Utvrditi da li su učitelji motivisani za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.
3. Utvrditi da li učitelji poznaju različite strategije rada sa djecom sa oštećenjem sluha.
4. Utvrditi koje grupe kompetencija učitelji smatraju potrebnim za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.

5. Utvrditi da li učitelji uključuju djecu sa oštećenjem sluha u različite aktivnosti.

5.4. Istraživačke hipoteze

Na osnovu rezultata dosadašnjih istraživanja i postavljenih istraživačkih zadataka našeg istraživanja, navodimo **sporedne hipoteze** ovog istraživanja:

- 1) Pretpostavlja se da mali broj učitelja posjeduje potrebne vještine za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.
- 2) Pretpostavlja se da su učitelji motivisani za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.
- 3) Pretpostavlja se da mali broj učitelja poznaje različite strategije za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.
- 4) Pretpostavlja se da nastavnici najbitnijim smatraju komunikacijske, socijalne i kompetencije za saradnju sa roditeljima.
- 5) Pretpostavlja se da mali broj učitelja uključuje djecu sa oštećenjem sluha u različite aktivnosti.

Na osnovu rezultata dosadašnjih istraživanja i postavljenog cilja našeg istraživanja, navodimo **glavnu hipotezu**:

- Pretpostavlja se da učitelji nijesu u dovoljnoj mjeri spremni za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.

5.5. Istraživačke varijable

U našem istraživanju nezavisne varijable su: dijete sa oštećenjem sluha, radni staž učitelja, dodatno obrazovanje učitelja.

Na osnovu toga, svojstva koja se mijenjaju pod uticajem zavisne varijable za ovo istraživanje jesu varijacije koje se ispoljavaju u radu sa djecom sa oštećenjem sluha.

5.6. Metodološki pristupi

U toku ovog istraživanja će se koristiti istraživačke paradigme: empirijsko-induktivni, racionalno-deduktivni i matematičko-statistički. U teorijskom dijelu projekta je zastupljen racionalno-deduktivni, dok je u samom istraživanju (prikupljanju podataka) zastupljen empirijsko-induktivni. U procesu obrade podataka dobijenih istraživanjem će se koristiti matematičko-statistički pristup. U procesu izvođenja zaključka će se smjenjivati i dopunjavati ova tri naučnoistraživačka pristupa.

5.7. Značaj i karakter istraživanja

S obzirom na karakter, ovo istraživanje pripada grupi primjenjenih istraživanja. Ovo istraživanje se sprovodi na malom uzorku pa pripada malim istraživanjima. Za cilj ima da se ispituju učitelji o djeci sa oštećenjem sluha, specifičnostima rada sa tom djecom, da se na temelju rezultata utvrdi da li su i u kojoj mjeri učitelji spremni za rad sa djecom sa oštećenjem sluha, kao i da se utvrde njihove kompetencije za rad sa tom djecom. Značaj istraživanja je u tome da ukaže na to koliko je bitan rad učitelja sa djecom sa oštećenjem sluha i koliko je bitno da oni u radu sa djecom sa oštećenjem sluha posjeduju adekvatne kompetencije.

5.8. Populacija i uzorak istraživanja

Populacija su učitelji prvog, drugog i trećeg razreda osnovnih škola u Ulcinju, Baru i Podgorici. U našem istraživanju je učestvovalo 40 učitelja iz 5 osnovnih škola: OŠ „Maksim Gorki” (Podgorica), OŠ „Sutjeska” (Podgorici), OŠ „Jugoslavij”a (Bar), OŠ „Maršal Tito” (Ulcinj) i OŠ „Boško Strugar” (Ulcinj). Ispitanici su upoznati sa svrhom istraživanja i da se sprovodi samo za potrebe master rada. Za sprovođenje istraživanja je dobijena dozvola svake škole.

Opština	Naziv osnovne škole	Broj učitelja sa iskustvom rada sa djecom sa oštećenjem sluha	Broj učitelja bez iskustva rada sa djecom sa oštećenjem sluha	Ukupno
Podgorica	OŠ „Maksim Gorki”	/	8	8
Podgorica	OŠ „Sutjeska”	/	7	7
Bar	OŠ „Jugoslavija”	2	8	10
Ulcinj	OŠ „Maršal Tito”	3	5	8
Ulcinj	OŠ „Boško Strugar”	/	7	7
Ukupno		5	35	40

Tabela 1: Struktura uzorka učitelja prema školi i mjestu prebivališta

Uzorak je prigodan, ispitani su učitelji koji su bili raspoloženi za davanje odgovora.

5.9. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Polazeći od suštine problema, predmeta, cilja, istraživačkih zadataka i postavljenih hipoteza našeg istraživanja, koristimo deskriptivnu metodu i metodu teorijske analize.

Deskriptivnu metodu smo primijenili kod prikupljanja, obrade i interpretacije podataka. Metodu teorijske analize smo koristili za analiziranje različitih shvatanja o problemu i za stvaranje teorijske osnove istraživanja.

Istraživačke tehnike koje smo koristili u ovom istraživanju jesu tehnika analize sadržaja i tehnika intervjuisanja. Tehnika analize sadržaja nam je služila za pregled dosadašnjih istraživanja (sprovedenih na sličnu ili istu temu).

Intervju se obavio pojedinačno, radi se o direktnom intervjuisanju gdje su ispitanici govorili svoje mišljenje. Koristio se vezani, dirigovani intervju (pitanja unaprijed pripremljena). Instrument koji smo koristili jeste protokol intervjuja (**prilog br. 1**). Pitanja su otvorenog tipa i ostavljaju prostora za opširnije odgovore i potiču verbalnu komunikaciju. Prikupljanje podataka se odvijalo u toku septembra i oktobra 2024. godine.

Odgovori učitelja će se analizirati i uporediti odgovori dobijeni iz škola različitih opština.

5.10. Analiza i interpretacija rezultata istraživanja

Prikupljeni rezultati se kvalitativno vrednuju, izvođenjem zaključaka. Ukoliko se budu neki odgovori ponavljali, onda će se analizirati njihovi odgovori i odrediti u kom procentu se neki odgovori pojavljuju.

Prvo smo analizirali odgovore svih osnovnih škola pojedinačno, a zatim uporedili odgovore iz škola iz različitih opština. Odgovori učitelja iz 3 različite opštine su nam poslužili za upoređivanje rezultata dobijenih u školama u Ulcinju, Baru i Podgorici.

Iz takvih rezultata će biti moguće uočiti sličnosti i razlike informacija dobijenih u ovim opštinama.

- Prvo ćemo prezentovati dobijene odgovore u OŠ „Maksim Gorki” i OŠ „Sutjeska” u Podgorici, pa odgovore dobijene u OŠ „Jugoslavija” u Baru i OŠ „Maršal Tito” i OŠ „Boško Strug”ar u Ulcinju.

Uz pomoću narednih pitanja iz protokola intervjuja smo provjerili glavnu hipotezu.

- **Glavna hipoteza:** Pretpostavlja se da učitelji nijesu u dovoljnoj mjeri spremni za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.

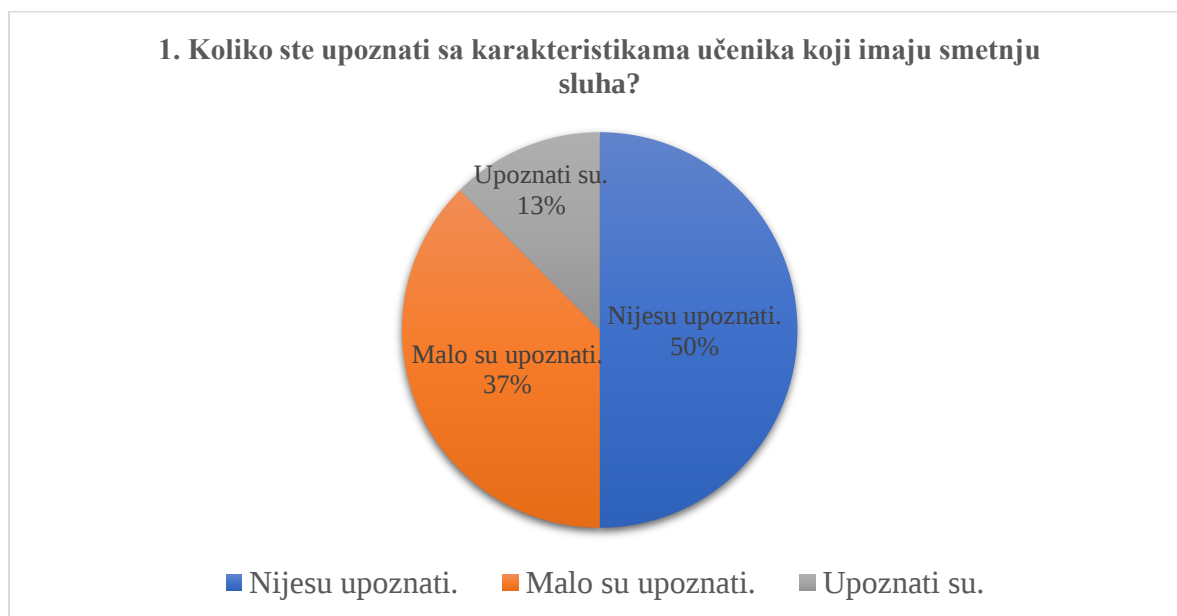
Ovu hipotezu smo ispitivali preko sljedećih pitanja:

1. Koliko ste upoznati sa karakteristikama učenika koji imaju smetnju sluha?
2. Da li biste tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju oštećenje sluha?

Za one koji imaju dijete sa smetnjom sluha u odjeljenju:

Da li ste imali dodatno usavršavanje nakon što ste u odjeljenju dobili dijete koje ima smetnju sluha?

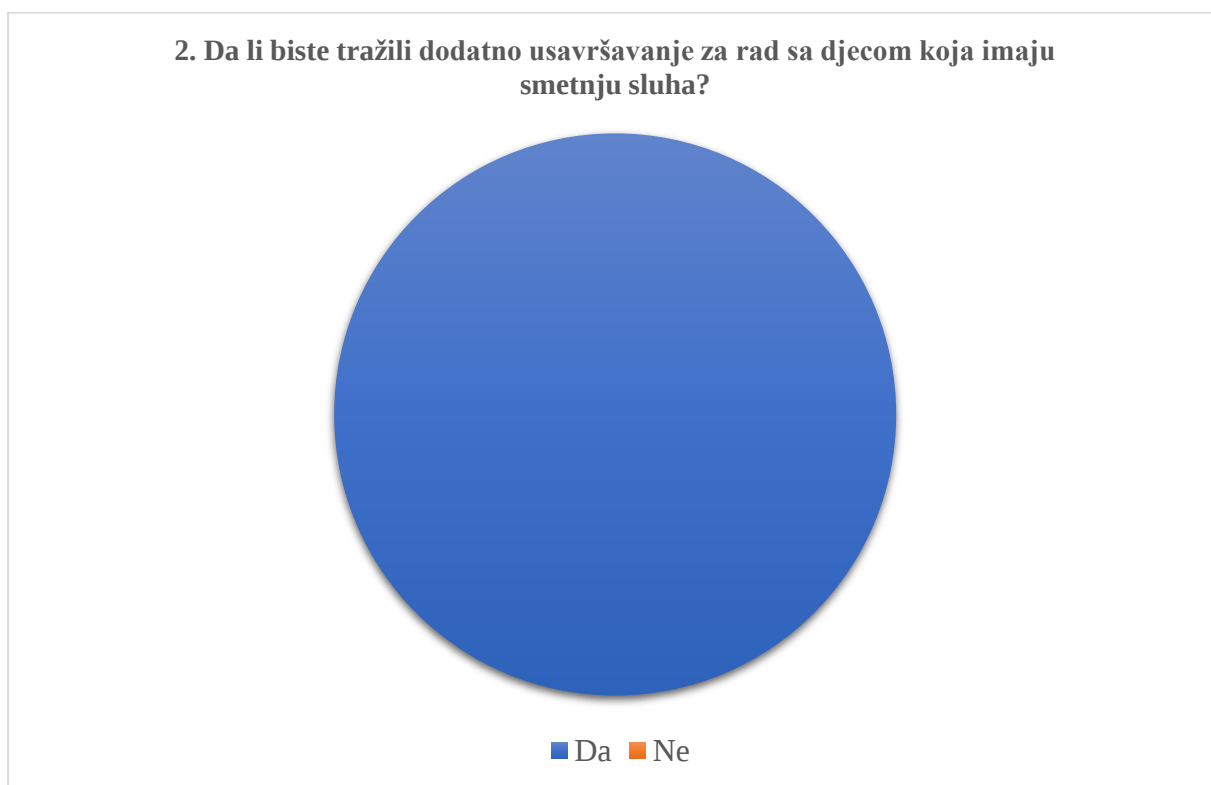
OŠ „MAKSIM GORKI” (PODGORICA)

Grafikon 1: Prikaz rezultata dobijenih odgovorom na prvo pitanje iz protokola intervjuja

- **Koliko ste upoznati sa karakteristikama učenika koji imaju smetnju sluha?**

Dato pitanje je postavljeno kako bi se utvrdilo da li su učitelji upoznati sa oštećenjem sluha, šta to obuhvata, koje su karakteristike djece sa smetnjom sluha. Niko od ispitanika OŠ „Maksim Gorki” nije imao iskustva u radu sa djecom sa smetnjom sluha. Polovina ispitanika (50%) nije upoznata sa smetnjom sluha i karakteristikama te smetnje. Većina njihovih odgovora se sastoje od toga da nijesu imali nijedan slučaj u njihovoj praksi i da zbog toga nijesu upućeni. Znaju termin i čuli su za smetnju sluha ali nijesu mogli da navedu neke karakteristike učenika koji imaju smetnju sluha. Čak 37% je tvrdilo da su malo upoznati sa karakteristikama učenika sa smetnjom sluha, dok 13% smatra da su upoznati sa karakteristikama učenika sa navedenom smetnjom. Smatraju da učenici sa smetnjama sluha mogu imati razne govorne smetnje, razne probleme u emocionalnom i socijalnom razvoju, bez obzira na očuvanu inteligenciju.

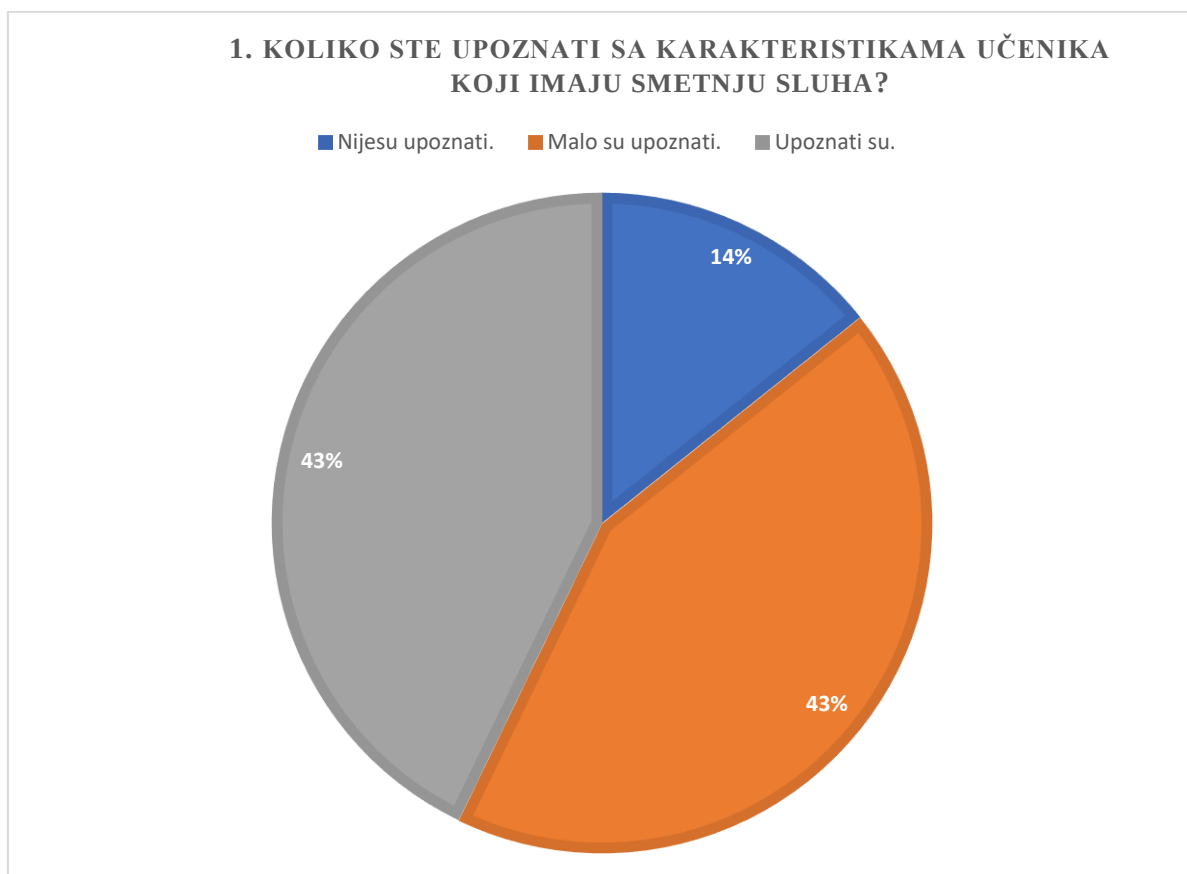
Grafikon 2: Prikaz rezultata dobijenih na drugo pitanje iz protokola intervjua

- **Da li biste tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju smetnju sluha?**

Što se tiče odgovora na drugo pitanje svi su bili saglasni (100%) da bi tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju smetnju sluha. Njihovi odgovori se sastoje u tome da nijesu imali dodatnog usavršavanja za rad sa djecom sa smetnjom sluha, ali da bi željeli.

Većina je odgovorila da bi se dodatno usavršavali ukoliko bi u odjeljenju bilo dijete sa smetnjom sluha. Smatraju da je to veoma bitno i da jedino na taj način učitelji mogu djeci sa smetnjama sluha pomoći.

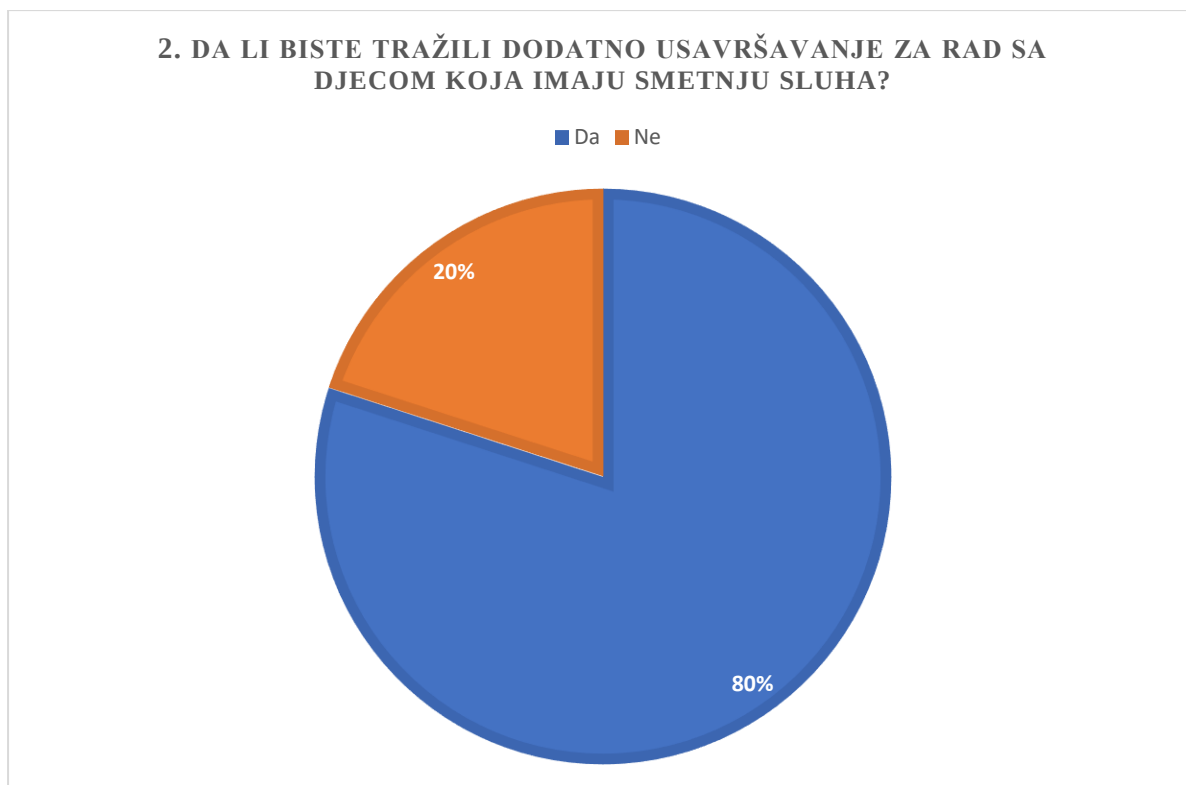
OŠ „SUTJESKA” (PODGORICA)

Grafikon 3: Prikaz rezultata dobijenih na prvo pitanje iz protokola intervjuja

- **Koliko ste upoznati sa karakteristikama učenika koji imaju smetnju sluha?**

Ovdje je isti procenta ispitanika (43%) koji su malo ili dobro upoznati sa karakteristikama učenika koji imaju smetnju sluha. Ispitanici iz ove škole nijesu imali iskustva u radu sa djecom sa smetnjom sluha. Neki od odgovora jesu da nijesu imali priliku da rade sa djecom sa smetnjom sluha, ali da su prilično dobro upoznati sa karakteristikama te djece. Upoznati su da ova smetnja može da uzrokuje kašnjenje u govoru, da je dobro znati vrijeme kada se pojavila smetnja i koji je stepen oštećenja. Oko 14% ispitanika smatra da nijesu dovoljno upoznati sa karakteristikama djece sa smetnjama sluha, najviše zbog toga što nijesu imali prilike da rade sa djecom sa smetnjom sluha i nijesu imali neko dodatno usavršavanje u tom polju.

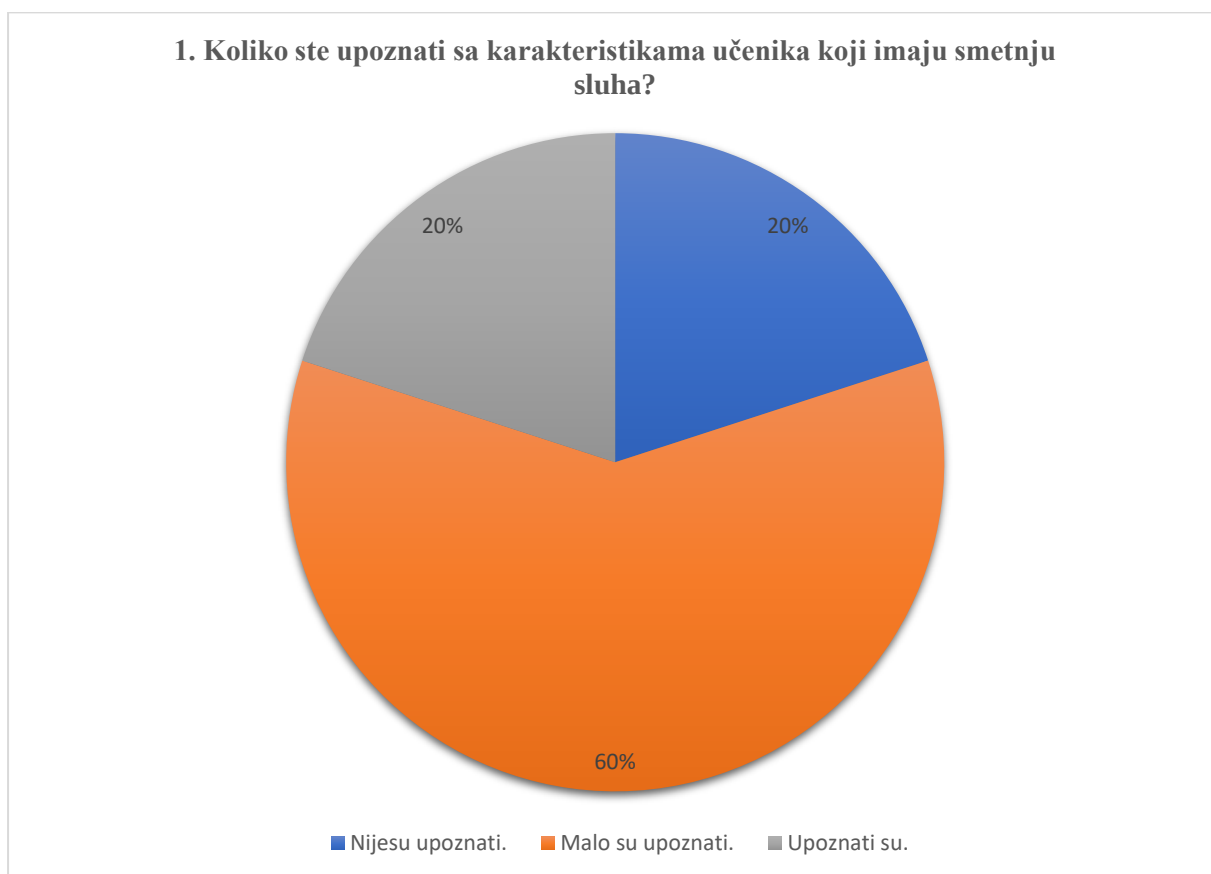

Grafikon 4: Prikaz rezultata dobijenih na drugo pitanje iz protokola intervjua

- **Da li biste tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju smetnju sluha?**

Za razliku od rezultata prethodne škole ovdje nijesu svi bili saglasni da bi tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju smetnju sluha – 80% ispitanika smatra da se treba dodatno usavršavati ukoliko učitelji u odjeljenju imaju dijete sa smetnjom sluha. Kao jedina stavka zbog koje se ne bi dodatno usavršavali jeste (20% ispitanika) što smatraju da imaju dovoljno radnog iskustva i da bi se snašli u radu sa djecom sa smetnjama sluha.

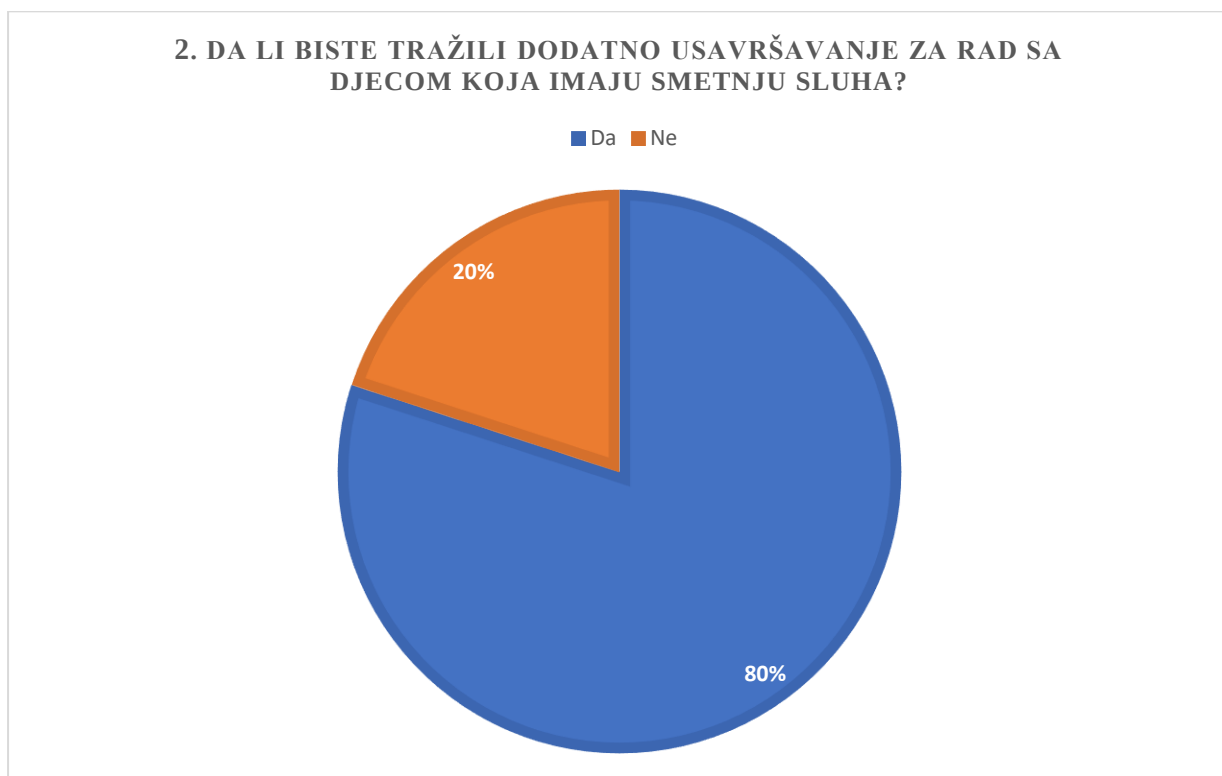
OŠ „JUGOSLAVIJA” (BAR)

Grafikon 5: Prikaz rezultata dobijenih na prvo pitanje iz protokola intervjua

- **Koliko ste upoznati sa karakteristikama učenika koji imaju smetnju sluha?**

Većina ispitanika (60%) smata da ima malo znanja o karakteristikama djece sa smetnjama sluha. Interesantno je što i ispitanici koji u odjeljenju imaju ili su imali dijete sa smetnjom sluha su malo upoznati sa karakteristikama djece koja imaju smetnju sluha, dok ispitanici koji nijesu imali iskustva u radu sa djecom sa smetnjama sluha smatraju da nijesu puno upoznati sa njihovim karakteristikama upravo zbog toga. Oko 20% ispitanika nije upoznato sa karakteristikama djece sa smetnjama sluha, a isti procenat ispitanika (20%) smatra da su u dovoljnoj mjeri upoznati sa karakteristikama učenika koja imaju smetnju sluha. Smatraju da se djeca sa smetnjama sluha mogu prepoznati prema sljedećem: ne reaguju na njihov glas, imaju mnogo pitanja, ne okreću glavu put zvuka, nesigurnost da li razumiju sadržaj i učitelja.

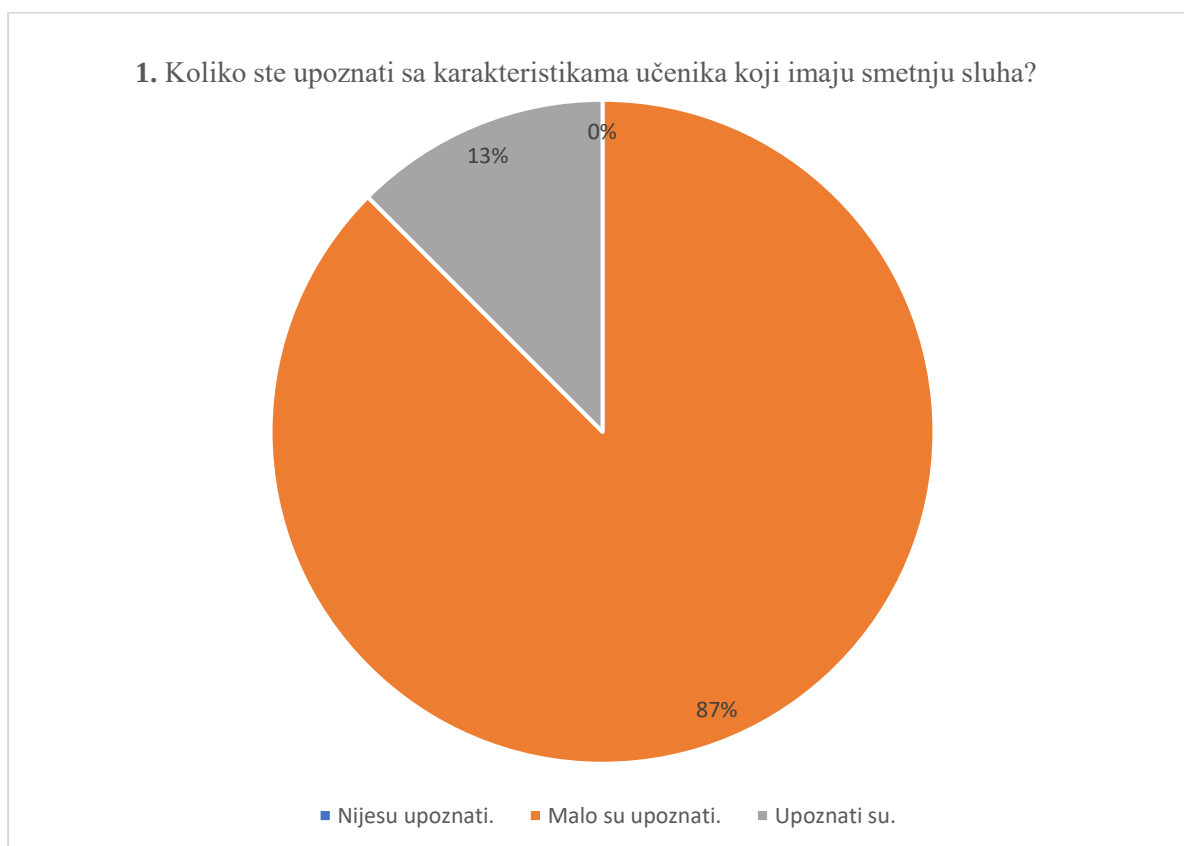

Grafikon 6: Prikaz rezultata dobijenih na drugo pitanje iz protokola intervjua

- **Da li biste tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju smetnju sluha?**

Oko 80% ispitanika smatra da bi tražili dodatno usavršavanje u radu sa djecom sa smetnjama sluha. Od 10 ispitanika iz ove škole, dva su ispitanika koja imaju dijete sa smetnjom sluha ili su imali dijete sa smetnjom sluha u odjeljenju. Ova dva ispitanika nijesu imala dodatno usavršavanje nakon što su u odjeljenju dobili dijete sa oštećenjem sluha, ali smatraju da im je potrebno kako bi pomogli djetetu na najbolji način, dok 20% njih smatra da imaju dovoljno znanja za rad sa djecom sa smetnjama sluha i da im nije potrebno dodatno usavršavanje.

OŠ „MARŠAL TITO” (ULCINJ)

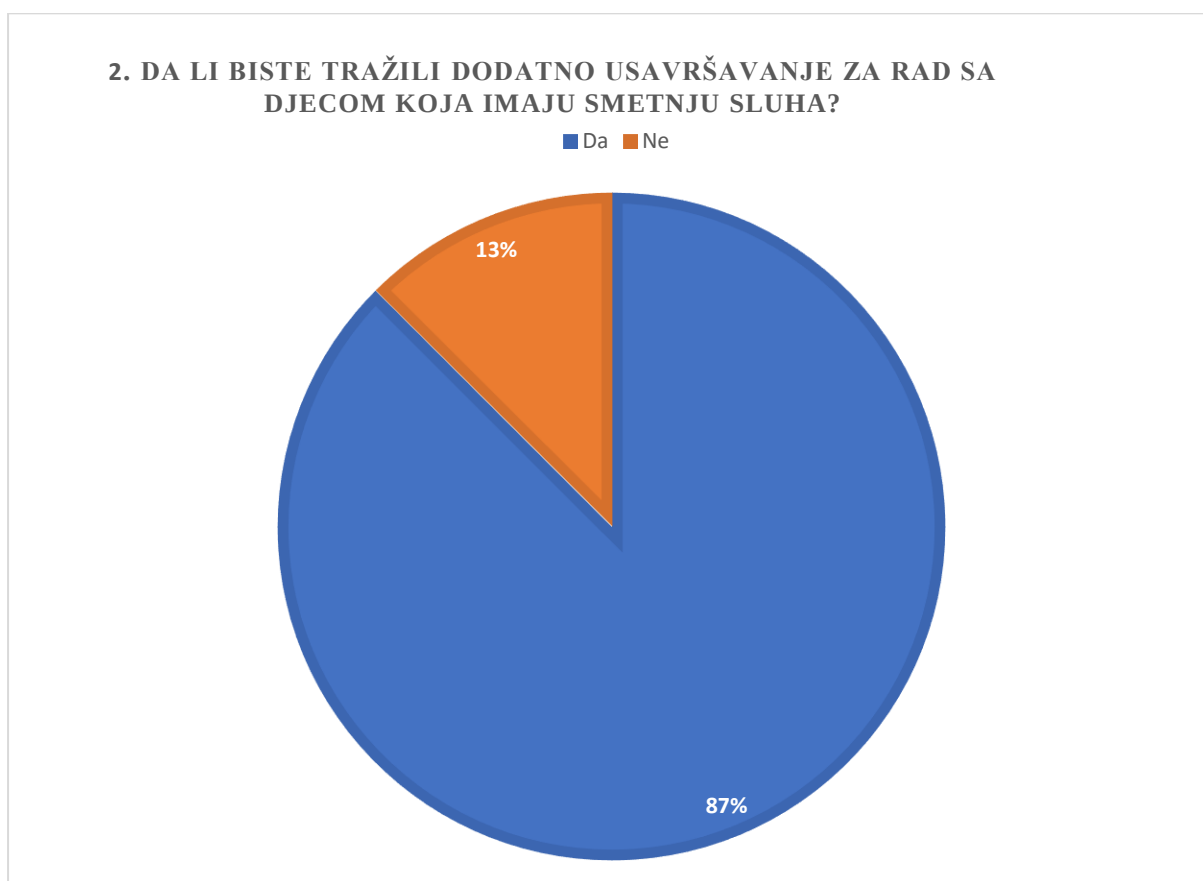

Grafikon 7: Prikaz rezultata na prvo pitanje iz protokola intervjua

- **Koliko ste upoznati sa karakteristikama učenika koji imaju smetnju sluha?**

Svi od ispitanika su malo (87%) ili u potpunosti (13%) upoznati sa karakteristikama djece sa smetnjama sluha. Upoznati su sa terminom i njihovim značenjem, ali ne znaju dovoljno karakteristika djece sa smetnjom sluha. Neki od odgovora ispitanika su:

- „Oštećenje sluha kod učenika utiče na razvoj govora, njihovu socijalizaciju, dovodi do teškoće u shvatanju nekih sadržaja i slično”.
- „Nijesam imala dijete sa smetnjom sluha, ali sam upoznata sa njihovim karakteristikama. Djeca sa smetnjama sluha se prepoznaju po tome što se ne okreću put osobe koja govori, treba često da im se ponavljaju neke informacije, dosta su tihi u društvu itd”.

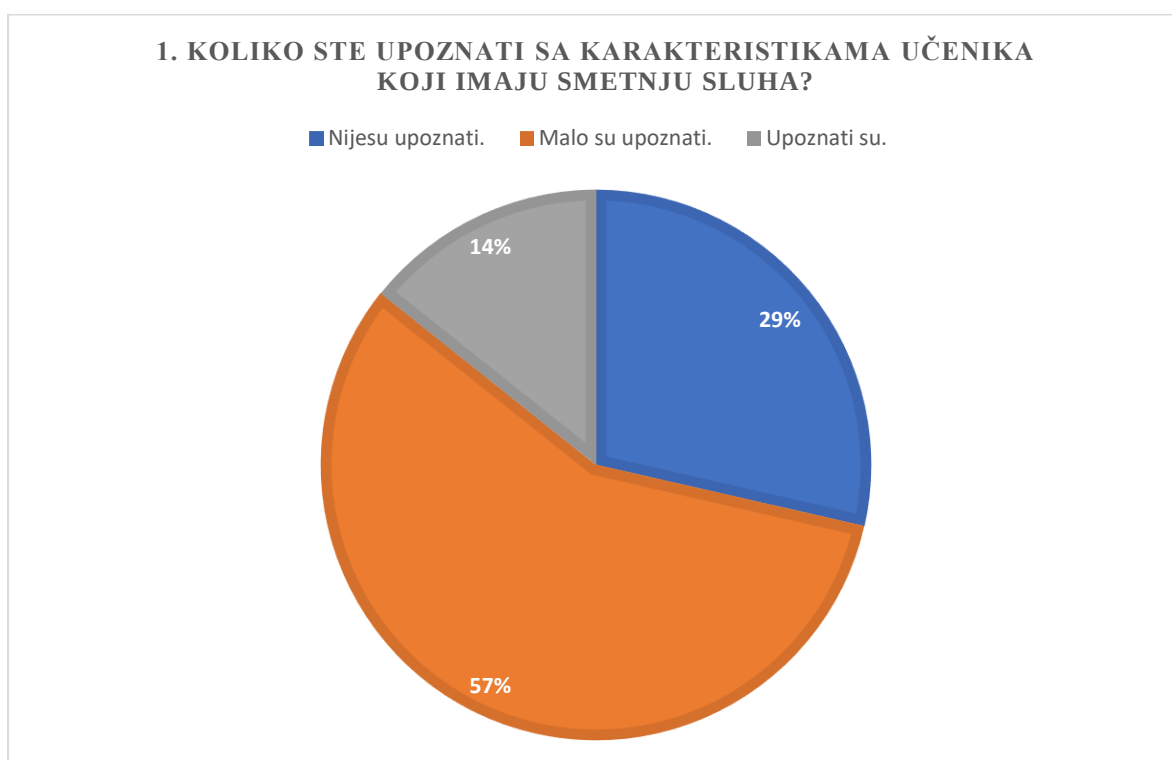

Grafikon 8: Prikaz rezultata na drugo pitanje iz protokola intervjua

- **Da li biste tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju smetnju sluha?**

Imamo samo jedan odgovor (13%) da ne bi tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom sa smetnjom sluha. Kao obrazloženje imamo da ispitanik smatra da bi se snašao u radu sa djecom koja imaju smetnju sluha s obzirom na stečeno radno iskustvo. Dok većina (87%) smatra potrebnim dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju smetnju sluha, kako bi dijete moglo da se na najbolji način prilagodi novoj sredini, usvoji neka nova znanja i na najbolji način savlada sve predviđene sadržaje. Nijedan od ispitanika do sada nije imao priliku da se dodatno usavršava u ovoj oblasti, a smatraju potrebnim jer u budućnosti mogu imati dijete sa smetnjom sluha.

OŠ „BOŠKO STRUGAR” (ULCINJ)

Grafikon 9: Prikaz rezultata na prvo pitanje iz protokola intervjua

- **Koliko ste upoznati sa karakteristikama učenika koji imaju smetnju sluha?**

Više od polovine ispitanika (57%) smatra da jesu upoznati sa karakteristikama učenika sa smetnjama sluha, ali ne u dovoljnoj mjeri. Upoznati su sa tim šta oštećenje sluha predstavlja, djelimičnu ili potpunu nemogućnost slušanja. Smatraju da ovo oštećenje zna da uzrokuje kod djeteta poteškoće u verbalnom, emocionalnom i socijalnom razvoju. Njih 29% smatra da nijesu upoznati sa karakteristikama djece sa smetnjama sluha i da im za to treba dodatno usavršavanje. Samo 14% smatra da su u potpunosti upoznati sa karakteristikama djece sa oštećenjem sluha.

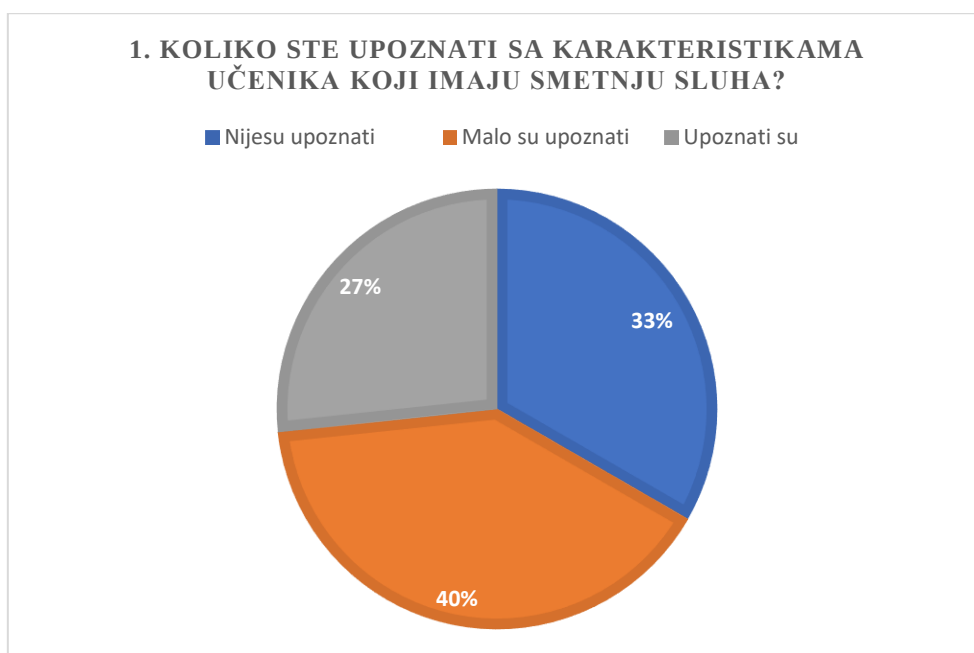
Grafikon 10: Prikaz rezultata na drugo pitanje iz protokola intervjuja

- **Da li biste tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju smetnju sluha?**

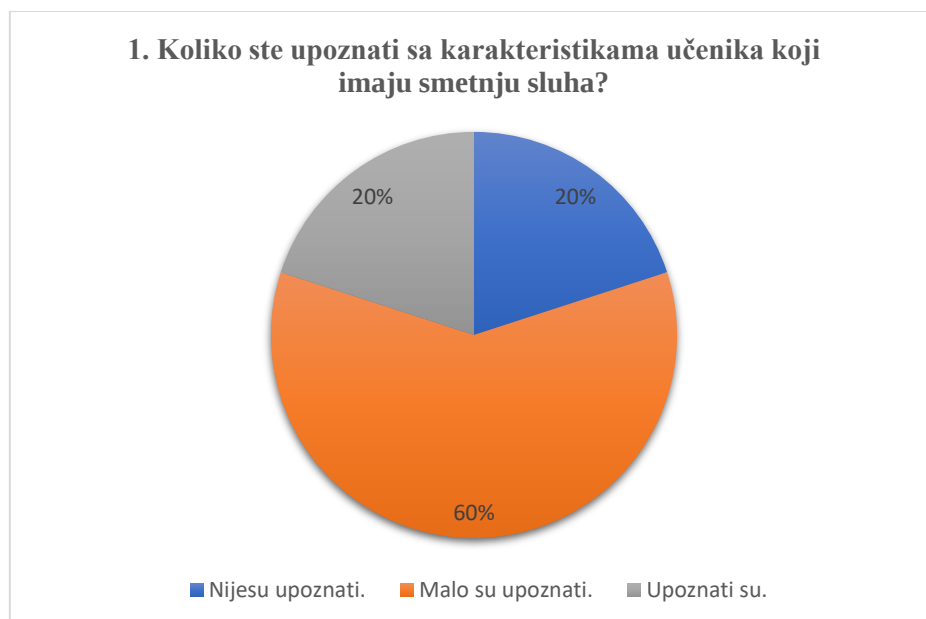
Svi ispitanici su saglasni (100%) da bi tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom sa smetnjom sluha. Nijedan od ispitanika nije imao dodatno usavršavanje iz ove ili slične oblasti, ali da bi željeli da imaju i smatraju ga potrebnim, jer u posljednje vrijeme ima sve više djece sa smetnjama sluha u redovnim školama.

Kod upoređenja rezultata iz osnovnih škola u opštinama: Podgorica, Bar i Ulcinj, uočavamo dosta sličnosti i neke razlike.

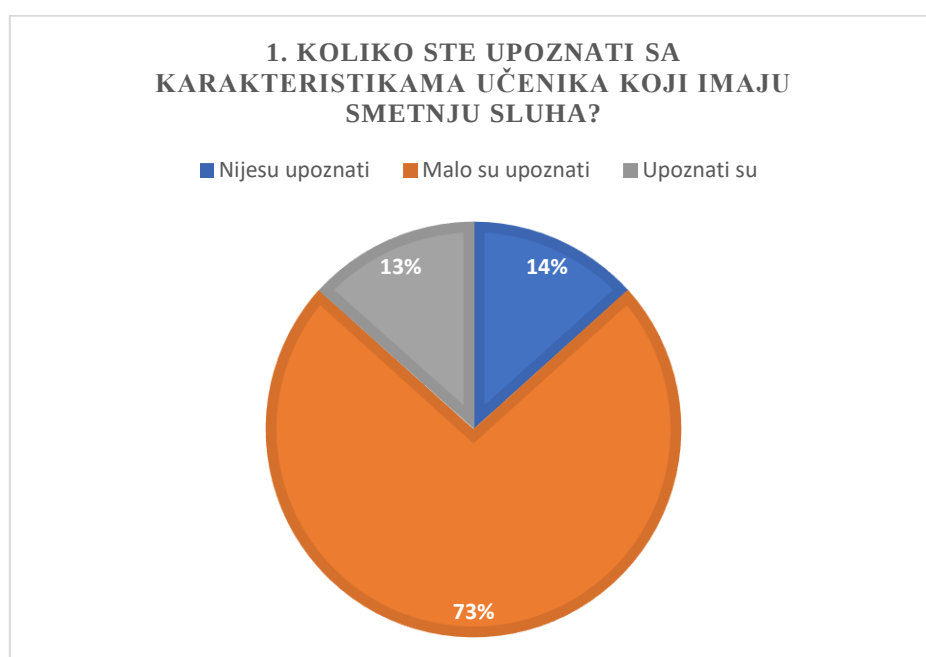
- Rezultati iz tri opštine na prvo pitanje:

Grafikon 11: Prikaz rezultata na prvo pitanje iz protokola intervjuja iz dvije osnovne škole u Podgorici

Grafikon 12: Prikaz rezultata na prvo pitanje iz protokola intervjuja iz osnovne škole u Baru

Grafikon 12: Prikaz rezultata dobijenih na prvo pitanje iz dvije osnovne škole u Ulcinju

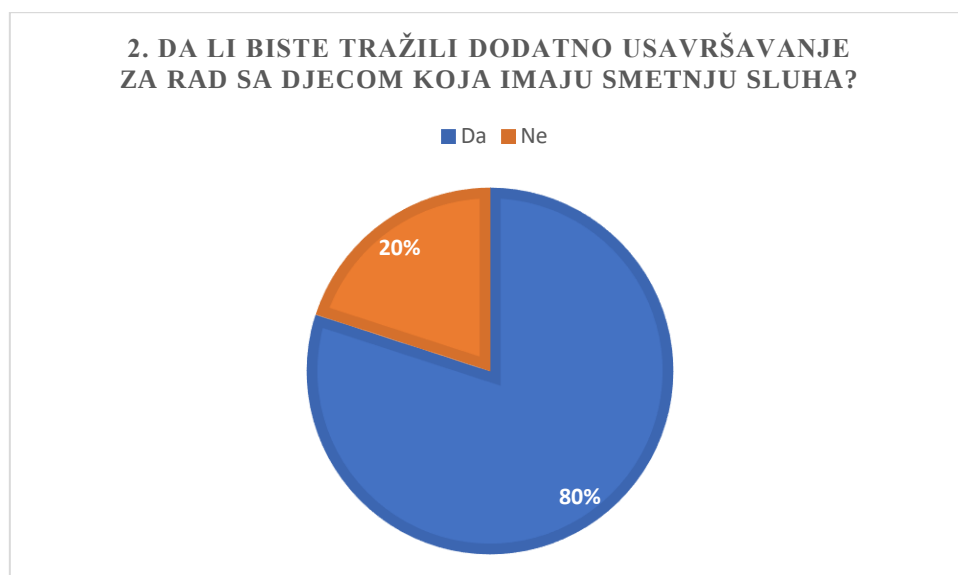
Upoređujući rezultate dobijenih na prvo pitanje iz osnovnih škola u tri opštine: Podgorici,

Baru i Ulcinju vidimo da je većina ispitanika u svakoj opštini odgovorila da je malo upoznata sa karakteristikama učenika koji imaju smetnju sluha. Ima i ispitanika koji nijesu upoznati sa karakteristikama djece sa smetnjom sluha (33% u Podgorici, 20% u Baru, 14% u Ulcinju). Rezultati ukazuju i na to da je mali broj ispitanika (27% u Podgorici, 20% u Baru, 13% u Ulcinju) upoznat sa karakteristikama djece sa smetnjom sluha.

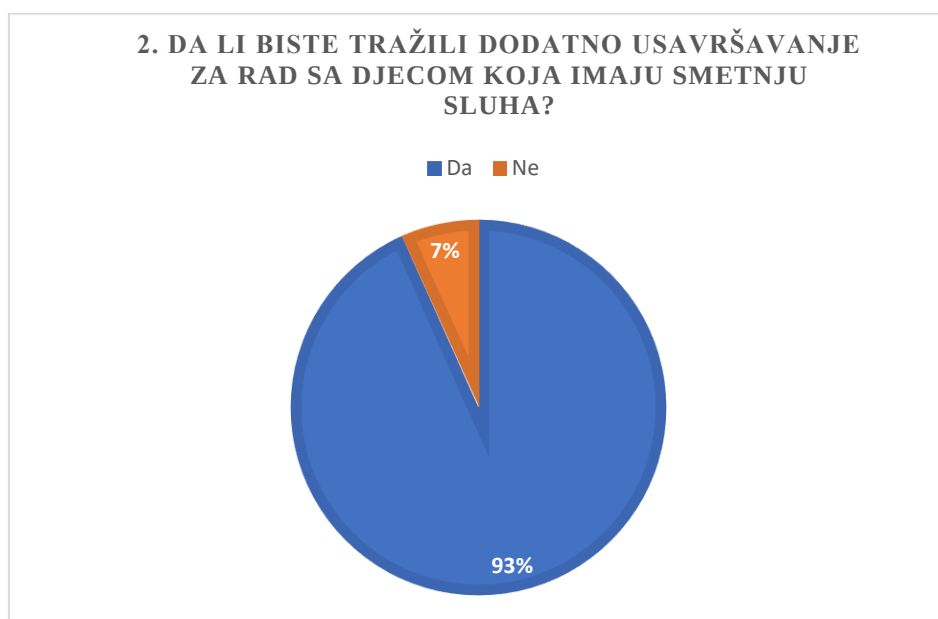
- Rezultati dobijeni iz osnovnih škola u tri opštine na drugo pitanje:

Grafikon 13: Prikaz rezultata dobijenih na drugo pitanje iz protokola intervjua iz dvije osnovne škole u Podgorici

Grafikon 14: Prikaz rezultata dobijenih na drugo pitanje iz protokola intervjua iz osnovne škole u Baru

Grafikon 15: Prikaz rezultata dobijenih na drugo pitanje iz protokola intervju iz dvije osnovne škole u Ulcinju

Rezultati iz osnovnih škola u Podgorici se poklapaju sa osnovnim školama u Ulcinju, 93% ispitanika smatra da bi tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju smetnju sluha, a 7% da ne bi. Slični rezultati su dobijeni i u osnovnoj školi u Baru, s tim što ovdje imamo 20% ispitanika koji ne bi tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom sa smetnjom sluha, dok bi njih 80% tražilo.

H1 – Pretpostavlja se da mali broj učitelja posjeduje potrebne vještine za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.

Navedenu hipotezu smo provjerili uz pomoću sljedećih pitanja:

3. Da li smatrate da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?

Ili

Kako je dijete sa smetnjom sluha prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?

4. Kakva je saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?

Ili

Kakva bi trebalo biti saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?

5. Da li smatrate da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha?

OŠ „MAKSIM GORKI” (PODGORICA)

- **Da li smatrate da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?**

Ispitanici su jednoglasni, što se tiče odgovora na ovo pitanje, svi smatraju da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka. Neki od odgovora su sljedeći:

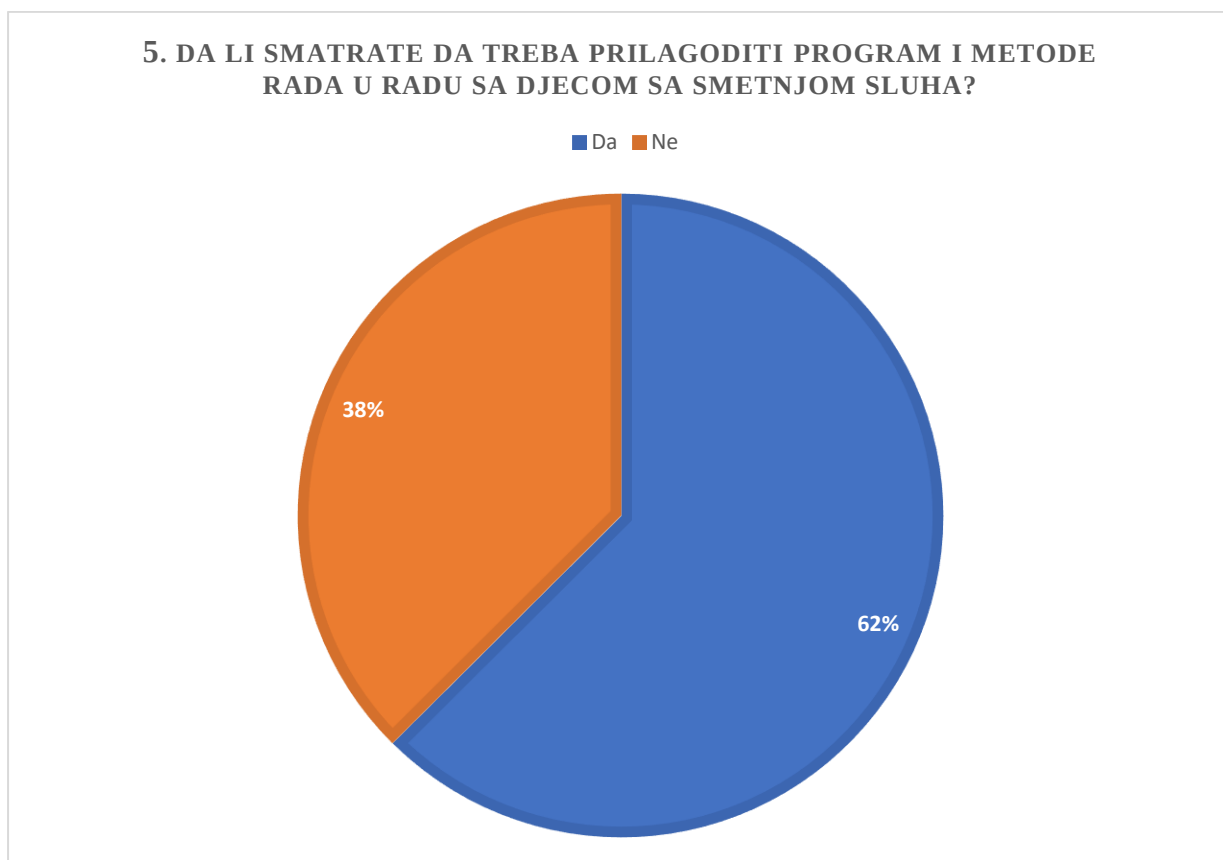
- „Mislim da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane vršnjaka u mom odjeljenju, jer su test prihvatanja drugačijeg učenika već uspješno prošli.”
- „Smatram da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka ali da za to treba dosta truda i od strane učitelja. Učitelji treba djecu da upoznaju sa smetnjom koju ima neko dijete iz odjeljenja, kako najbolje mogu da se druže i pomognu djetetu sa smetnjom sluha.”
- „Mislim da ne bi bilo nikakvih problema kod prihvatanja djeteta sa smetnjom sluha od strane vršnjaka. Učitelji imaju bitnu ulogu u tome, treba da nađu načine da ga druga djeca bolje upoznaju i na taj način će ga i bolje prihvatiti”.

- **Kakva bi trebalo biti saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?**

Kod odgovora na ovo pitanje ispitanici su saglasni da bi saradnja sa roditeljima djece sa

smetnjom sluha bila dobra, iako nijesu imali nijedan slučaj rada sa djecom sa smetnjom sluha.

- Ispitanici pretpostavljaju da bi saradnja sa roditeljima djeteta sa smetnjom sluha bila interaktivnija, nego sa roditeljima djece bez smetnji.
- Smatraju potrebnu stalnu saradnju sa njihovim roditeljima radi boljeg upoznavanja djeteta i njegovih potreba.
- Jedan od ispitanika smatra da bi saradnja trebalo da bude usmjerena na dobrobit učenika i smatra da su svi na istom zadatku.

Grafikon 16: Prikaz rezultata na peto pitanje iz protokola intervjua

- **Da li smatrate da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha?**

Čak 62% ispitanika smatra da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha. Smatraju da sve to zavisi od vrste oštećenja, ali da bi skoro u svakom slučaju trebalo prilagoditi metode rada i program u skladu sa mogućnostima i potrebama djeteta. Oko 38% ispitanika ne dijeli isto mišljenje. Neki od ispitanika smatraju da ne treba prilagoditi program i metode rada, dok ima i onih koji su mišljenja da treba prilagoditi metode rada, a program ne.

OŠ „SUTJESKA” (PODGORICA)

- **Da li smatrate da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?**

Dijele mišljenje prethodnih ispitanika. Svi ispitanici (100%) su mišljenja da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od svojih vršnjaka. Neki od odgovora su:

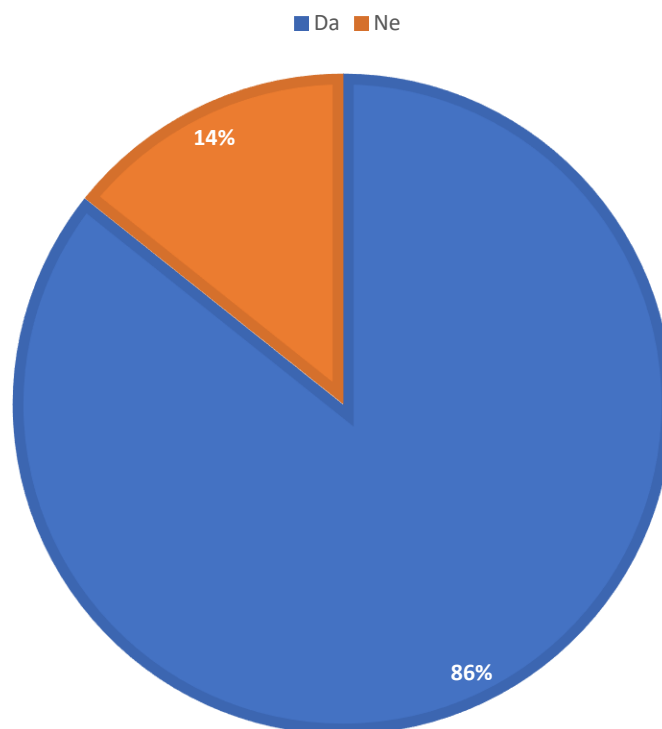
- „Bilo bi prihvaćeno kada nastavnik uputi ostale učenike.”
- „Veliku ulogu, možda presudnu, u tome ima učitelj koji svojim stavom i prihvatanjem djetetovog problema pomaže da se isti uključi u grupu i ohrabruje ga da što više učestvuje u radu.”
- „Svi bismo se potrudili da naučimo znakovni jezik”.

- **Kakva bi trebalo biti saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?**

Ispitanici smatraju da je kvalitetna saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha neophodna.

- „Saradnja sa roditeljima učenika urednog razvoja je jako važna, a sa roditeljima učenika sa posebnim obrazovnim potrebama je još važnija.”
- „Da bi dijete napredovalo i da bi taj nedostatak bio što manji problem kvalitetna saradnja je neophodna. Dati detaljan opis problema, reakcija djeteta, ranijih iskustava.”
- „Saradnja bi bila odlična, jer zajedničkim interesovanjem možemo očekivati prilagođavanje i napredak u učenju kod takvog djeteta.”

5. DA LI SMATRATE DA TREBA PRILAGODITI PROGRAM I METODE RADA U RADU SA DJECOM SA SMETNJOM SLUHA?

Grafikon 17: Prikaz rezultata na peto pitanje iz protokola intervjua

- **Da li smatrate da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha?**

Imamo samo jedno mišljenje koje se razlikuje od ostalih a to je da treba prilagoditi metode rada sa djecom sa smetnjom sluha, ali ne i program rada. Ostali ispitanici smatraju da je to potrebno:

- „Treba prilagoditi program, jer učenik sa smetnjom sluha bolje može naučiti vizuelno uz propratni tekst.”
- „Naravno. Porazgovarati sa učenicima da pričaju jedan po jedan kako bi dijete čitalo sa usana. Raspored sjedjenja prilagoditi tome da vidi sve osobe, pričati razgovjetno. Praviti pauzu dok zapiše dijete sve sa table, pa nastaviti i slično.”

- **Da li smatrate da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?**

Ili

Kako je dijete sa smetnjom sluha prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?

Ispitanici koji imaju dijete sa smetnjom sluha u odjeljenju tvrde da je dijete sa smetnjom sluha prihvaćeno od strane svojih vršnjaka.

- „U potpunosti je prihvaćena. Raspoložena je za rad i druženje, smetnja ne predstavlja neku prepreku.”
- „Dijete je prihvaćeno od strane vršnjaka. Bitno je samo upoznati ostalu djecu sa smetnjom, da su upoznati sa teškoćama djece sa smetnjom sluha, kako im ne bi na neki način naškodili i kako bi pronašli način kako da se druže sa njima.”

Dok ispitanici koji nemaju dijete sa oštećenjem sluha takođe dijele njihova mišljenja. Oni smatraju da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka.

- „Naravno. Kada ih prihvate učitelji onda ih prihvataju i djeca.”
- „Mislim da bi bilo prihvaćeno, jer svi zajedno radimo na tome da različitosti private i poštuju takvu djecu.”

- **Kakva bi trebalo biti saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?**

Ili

Kakva je saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?

Ispitanici su istog mišljenja da bi saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha bila dobra.

- „Mislim da bi bila korektna i dobra, radi dobrobiti djeteta.”
- „Saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha mora biti dobra kako bi dijete moglo da napreduje.”

Ispitanici sa djetetom sa smetnjom sluha ili koji su imali dijete sa smetnjom sluha u odjeljenju su imali dobru saradnju sa njihovim roditeljima, nije bilo nikakvih problema, a i roditelji su im pomogli u upoznavanju djeteta i njegovih potreba.

- **Da li smatrate da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha?**

Kod ovog pitanja imamo nekoliko različitih odgovora ispitanika. Većina ispitanika smatra da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha. To smatraju neophodnim kako bi dijete u skladu sa svojim mogućnostima najbolje savladalo razne sadržaje. Postoje i mišljenja da prilagođavanje metoda i programa rada zavisi i od stepena oštećenja, da li je razvijen govor ili ne. Neki ispitanici smatraju da bi bilo potrebno prilagoditi program i metode rada kod nekih predmeta. Dok ima mišljenja da program i metode rada treba prilagoditi samo ako se radi o velikom oštećenju.

OŠ „MARŠAL TITO” (ULCINJ)

- **Da li smatrate da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?**

Ili

Kako je dijete sa smetnjom sluha prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?

Odgovori ispitanika koji su u odjeljenju imali dijete sa smetnjom sluha su sljedeći:

- „Dijete je bilo lijepo prihvaćeno od strane svojih drugara iz odjeljenja. Pružali su mu podršku, pomagali mu i radovali se svakom njegovom uspjehu.”
- „Dijete sa smetnjom sluha je bilo u potpunosti prihvaćeno.”

- „Dijete je bilo prihvaćeno dobro od strane vršnjaka. Težili su da mu pomognu, družili su se sa njim.”

Ispitanici bez iskustva u radu sa djecom sa smetnjom sluha su mišljenja da bi djeca sa smetnjom sluha bila prihvaćena, ali da je bitno napraviti takvu atmosferu u odjeljenju gdje različitost ne bi bila posmatrana kao problem.

- **Kakva je saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?**

Ili

Kakva bi trebalo biti saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?

- „Saradnja sa roditeljima je od velikog značaja. Važno je svakodnevno komunicirati sa njima kako bi došlo do ostvarivanja datih ciljeva u radu sa djetetom.”
- „Saradnja sa roditeljima je bila dosta dobra. Roditelji su često dolazili i upoznali se sa snalaženjem djeteta i, takođe, davali su informacije koje su bile od velike pomoći u radu sa djetetom sa smetnjom sluha.”
- „U mom slučaju dosta loša. Dijete je romskog porijekla i roditelji su slabo raspoloženi za saradnju.”

Navedeni odgovori su dobijeni od učitelja koji su u odjeljenju imali dijete sa smetnjom sluha.

Ispitanici bez takvog iskustva smatraju da bi saradnja bila dobra i da ne bi bilo velike razlike od saradnje sa roditeljima djece bez smetnje sluha.

- **Da li smatrate da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha?**

Svi ispitanici smatraju da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha. Treba prilagoditi tako da odgovara učeniku i njegovim sposobnostima i potrebama.

Smatraju da time olakšavaju i djetetu, ali i sebi. Na taj način će učitelji znati šta je najpotrebnije i najbolje za dijete i dijete će lakše moći da ostvari razne zadatke i savlada različite sadržaje.

OŠ „BOŠKO STRUGAR” (ULCINJ)

- **Da li smatrate da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?**

Odgovori se uglavnom sastoje u tome da bi dijete bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka:

- „Mislim da bi bili prihvaćeni. To dijete bi u mom odjeljenju bilo prihvaćeno kao i svako drugo dijete.”
- „Definitivno bi bilo prihvaćeno. Stvorila bih takvu atmosferu u kome bi dijete moglo biti prihvaćeno i gdje bi se i ono osjećalo dobro.”

Imamo samo jedan odgovor gdje imamo mišljenje ispitanika da ne zna da li bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka.

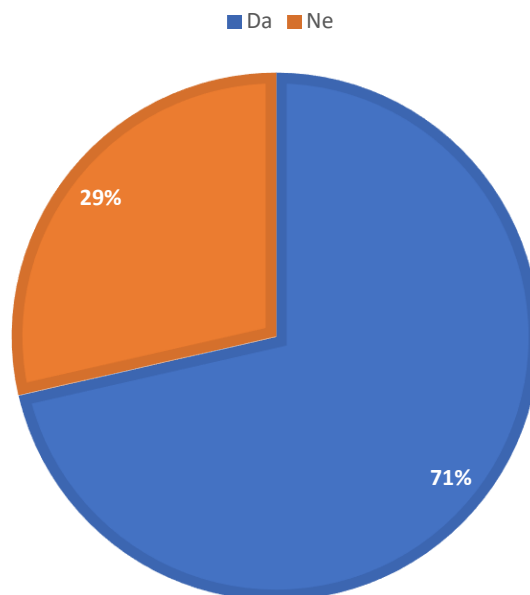
- **Kakva bi trebalo biti saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?**

Mišljenja ispitanika su ista. Oni smatraju da je saradnja učitelja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha jako bitna. Sâm rad sa djetetom sa smetnjom sluha bi bio mnogo teži i komplikovaniji bez saradnje sa njihovim roditeljima.

Većina odgovora se sastoji u tome da roditelji pomažu za upoznavanje učenika, njegovih interesovanja, teškoća, potreba, jakih strana itd.

„Saradnja sa roditeljima je bitna i kako bi se postigli neki rezultati u radu sa djecom sa smetnjom sluha” – mišljenje jednog od ispitanika.

5. DA LI SMATRATE DA TREBA PRILAGODITI PROGRAM I METODE RADA U RADU SA DJECOM SA SMETNJOM SLUHA?

Grafikon 18: Prikaz rezultata na peto pitanje iz protokola intervjuja

- **Da li smatrate da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha?**

Većina koja obuhvata 71% smatra da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha. Smatraju da treba prilagoditi i unaprijediti program i metode kako bi djetetu olakšali proces učenja i usvajanja novih znanja. Ali imamo i dva druga mišljenja. Neki ispitanici smatraju da nema potrebe da se prilagode program i metode rada.

- „Mislim da ne treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha. Djeca sa smetnjom sluha koja pohađaju redovne škole trebalo bi da su intelektualno očuvana i da su u mogućnosti da prate nastavu, mogu koristiti znakovni jezik, aparate koji im pomažu i slično.”
- „Smatram da ne treba prilagoditi program i metode rada. Mišljenja sam da oni imaju potrebu za radom i stalnim angažovanjem.”

Prema rezultatima vidimo da su svi ispitanici iz osnovnih škola u navedenim opštinama saglasni za odgovor na treće pitanje iz protokola intervjua:

Da li smatrate da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?

Svi smatraju da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od svojih vršnjaka. Imamo samo jedan odgovor iz OŠ „Boško Strugar” (Ulcinj) gdje ispitanik ne zna da li bi dijete bilo prihvaćeno.

Odgovori ispitanika na četvrto pitanje o **saradnji učitelja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha** nam ukazuju na to da skoro svi ispitanici smatraju da bi saradnja sa roditeljima bila dobra.

Imamo samo jedan slučaj ispitanika koji je u odjeljenju imao dijete sa smetnjom sluha i da je saradnja sa roditeljima bila loša. Radi se o ispitaniku iz OŠ „Maršal Tito” (Ulcinj).

Da li smatrate da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha?

U osnovnim školama, tri opštine obuhvaćene istraživanjem, javljaju se neki od odgovora ispitanika da bi trebalo prilagoditi program, ali ne metode rada i obrnuto. Ima i nekih mišljenja ispitanika da ne treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha, ali većina smatra da je to potrebno.

H2 – Pretpostavlja se da su učitelji motivisani za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.

Ovu hipotezu smo provjerili pomoću šestog pitanja iz protokola intervjua, a glasi:

6. Da li smatrate da motivisanost igra bitnu ulogu u radu sa djecom sa smetnjom sluha?

Skoro svi ispitanici iz osnovnih škola obuhvaćenih ovim istraživanjem (OŠ „Maksim Gorki”, OŠ „Sutjeska” u Podgorici, OŠ „Jugoslavija” u Baru i OŠ „Maršal Tito” i OŠ „Boško

Strugar” u Ulcinju) dijele isto mišljenje. Oni smatraju da motivisanost igra bitnu ulogu u radu sa svom djecom, ali pogotovo u radu sa djecom sa smetnjom sluha. Neki od odgovora ispitanika su sljedeći:

- „Motivisanost je ključan segment u svemu što čovjek radi, tako da je, u ovom slučaju, još važnija. Ipak, pripremiti se za rad sa takvim djetetom iziskuje i materijalnu i psihološku pripremu.”
- „Svakako motivisanost mnogo znači za svaku situaciju i problem.”
- „Motivacija je početna, polazna tačka za sve, tako i za rad sa djecom sa smetnjom sluha.”

Imamo samo jedno drugačije mišljenje iz OŠ „Sutjeska” gdje jedan ispitanik smatra da motivisanost ne igra bitnu ulogu u radu sa djecom sa smetnjom sluha, već da ima drugih bitnijih faktora u radu sa djecom sa smetnjom sluha.

H3 – Pretpostavlja se da mali broj učitelja poznaje različite strategije za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.

Data hipoteza je provjerena uz pomoću sedmog pitanja iz protokola intervjua:

7. Koje strategije smatrate bitnim za rad sa djecom sa smetnjom sluha?

OŠ „MAKSIM GORKI” (PODGORICA)

- **Koje strategije smatrate bitnim za rad sa djecom sa smetnjom sluha?**

Za ovo pitanje smo dobili malo odgovora o tome koje strategije smatraju bitnim za rad sa djecom sa smetnjom sluha. U nastavku ćemo navesti neke odgovore ispitanika:

- „Timski rad učitelja i pedagoško-psihološke službe kao i saradnja sa roditeljima.
- „Postupnost u radu i strpljenje.”

Drugi odgovori ispitanika se sastoje u tome da nemaju dovoljno znanja kako bi nabrojali neke strategije koje su bitne za rad sa djecom sa smetnjom sluha, nijesu dovoljno upoznati i nijesu detaljno istraživali strategije rada sa djecom sa navedenom smetnjom.

OŠ „SUTJESKA” (PODGORICA)

- **Koje strategije smatrate bitnim za rad sa djecom sa smetnjom sluha?**

Navešćemo neke od odgovora ispitanika o tome koje su strategije bitne za rad sa djecom sa smetnjom sluha:

- „Raditi od dobro poznatog ka nepoznatom, od jednostavnijeg ka složenijem, lakšeg ka težem...”
- „Rad sa djecom sa oštećenjem sluha zahtijeva timski pristup za izbor individualnih potreba svakog djeteta i razvoj plana obrazovanja.”
- „Te strategije su: kontakt očima, dodir ruke, izgraditi međusobno povjerenje, zatim preći na konkretan rad koji od nastavnika traži veliku posvećenost, a to je pravi izazov!”
- „Jasan govor, mogućnost čitanja sa usana, upotreba tehnologije i vizuelnih sredstava.”

Preostali ispitanici nijesu upoznati sa strategijama rada sa djecom sa smetnjom sluha,

OŠ „JUGOSLAVIJA” (BAR)

- **Koje strategije smatrate bitnim za rad sa djecom sa smetnjom sluha?**

Dobili smo mnogo različitih odgovora na postavljeno pitanje:

- „Dobro je da dijete sa smetnjom sluha sjedi u prvoj klupi, često im treba prići i posebno objasniti neke informacije.”

- „Dijete sa smetnjom sluha mora biti bliže učitelju, da prati govor sa usana, da se koristi što više vizuelnih sadržaja.”
- „Bitnim smatram: pristup, didaktička sredstva, saradnju sa roditeljima.”
- „Zavisi od stepena oštećenja. Ukoliko je veće oštećenje dobro je koristiti razna pomagala.”
- „Smatram da je edukacija učitelja bitna i potrebna, njihova prilagodljivost i spremnost da priđu djetetu na najbolji način.”
- „Trebamo biti pažljivi, saosjećajni i učiniti im rad što prijatnijim.”
- „Pristup učenja.”

Ostali ispitanici nijesu imali odgovor na dato pitanje.

OŠ „MARŠAL TITO” (ULCINJ)

- **Koje strategije smatrate bitnim za rad sa djecom sa smetnjom sluha?**

Bilo je dosta raznovrsnih odgovora od strane ispitanika na postavljeno pitanje, a u nastavku se nalaze njihovi odgovori:

- „Obezbijediti edukacije učitelja i nastavnika o oštećenju sluha, slušnim aparatima, kao i o drugim pomagalicama koja možemo koristiti za napredovanje i podršku. Takođe, potrebno je češće ohrabrivanje djeteta, uvođenje asistivne tehnologije, prilagoditi prostor djetetu.”
- „Mislim da je bitno koristiti razne didaktičke metode: metodu demonstracije, ilustracije, rada na tekstu i slično.”
- „Kognitivne strategije.”
- „U radu treba koristiti što više vizuelnih nastavnih materijala, voditi računa da budemo okrenuti prema djetetu da bi mu omogućili čitanje sa usana, govoriti glasnije i razgovjetno.”

- „Dobro je da u radu učitelji koriste prilagođena didaktička sredstva.”

Preostali ispitanici nijesu znali koje bi strategije mogli navesti, a da su bitne za rad sa djecom sa smetnjom sluha.

OŠ „BOŠKO STRUGAR” (ULCINJ)

• Koje strategije smatrate bitnim za rad sa djecom sa smetnjom sluha?

Ispitanici su imali razna mišljenja što se tiče strategija za rad sa djecom sa smetnjom sluha:

- „Učitelji bi trebali da smjeste djecu sa smetnjama sluha u prve klupe, da imaju asistenta koji bi im pomogao u učenju, da imaju prilagođen program za njih.”
- „Smatram da je bitna komunikativnost, analitičnost, konstruktivnost, empatija.”
- „Mislim da je bitno da dijete sa smetnjom sluha bude prihvaćeno od strane druge djece, saradnja učitelja sa roditeljima, edukacija učitelja u oblasti koja obuhvata smetnju sluha.”
- „Motivacija je jako bitna za rad sa djecom sa smetnjom sluha, upoznatost učitelja sa smetnjom.”
- „Dijete sa smetnjom sluha trebamo smjestiti što bliže sebi, pričati jasno i gledati dijete kako bi moglo pročitati govor sa usana, koristiti vizuelna sredstva, često provjeravati da li je razumjelo zadatak ili sadržaj.”

Neki od ispitanika nijesu ponudili odgovor na postavljeno pitanje ili su se odgovori sastojali u tome da nemaju neke ideje ili mišljenje o tome koje bi strategije bile bitne za rad sa djecom sa smetnjom sluha.

Posmatrajući date rezultate, možemo uočiti da ispitanici iz dvije osnovne škole u Podgorici najbitnijim smatraju sljedeće strategije: postupnost u radu, timski rad, konsultovanje sa

stručnim saradnicima i roditeljima, uspostavljanje kontakta očima sa djetetom sa smetnjom sluha, paziti na govor i upotrijebljivati vizuelna sredstva i tehnologiju u radu.

U osnovnoj školi u Baru smo uočili da su im najbitnije strategije: mjesto sjedenja djeteta, paziti na njihovo razumijevanje sadržaja, posmatranje djece radi stvaranja mogućnosti čitanja sa usana, korišćenje raznih didaktičkih sredstava, dobra saradnja sa roditeljima i stručnim saradnicima.

Kod osnovnih škola u Ulcinju rezultati su sljedeći: edukacija učitelja o oštećenju sluha je bitna, uvođenje asistivne tehnologije, korišćenje raznih didaktičkih metoda, više vizuelnih materijala, paziti na govor, koristiti razna didaktička sredstva, prilagođavanje programa rada i dobra saradnja sa roditeljima.

H4 – Pretpostavlja se da učitelji najbitnijim smatraju komunikacijske, socijalne i kompetencije za saradnju sa roditeljima.

Hipoteza je provjerena putem osmog pitanja iz protokola intervju:

8. Koje kompetencije bi učitelji trebalo da posjeduju za rad sa djecom sa smetnjom sluha?

OŠ „MAKSIM GORKI” (PODGORICA)

- **Koje kompetencije bi učitelji trebalo da posjeduju za rad sa djecom sa smetnjom sluha?**

Mišljenja ispitanika o kompetencijama koje bi učitelji trebalo da posjeduju za rad sa djecom sa smetnjom sluha su sljedeća:

- „Dodatno usavršavanje učitelja.”
- „Empatija, poznavanje strategija, požrtvovanost.”

- „Sertifikate za takav rad.”
- „Uz sve kompetencije koje bi trebalo da imaju svi učitelji, za rad sa ovim učenicima učitelj mora biti osposobljen da koristi osnovni set znakova za sporazumijevanje (ako postoji potreba), kao i tehnička pomagala za rad sa njima. Najbitnija sposobnost učitelja, u ovom slučaju, je timski rad sa stručnim saradnicima.”
- „Empatija i požrtvovanost.”

Neki od ispitanika nijesu bili spremni za davanje odgovora na ovo pitanje.

OŠ „SUTJESKA” (PODGORICA)

- **Koje kompetencije bi učitelji trebalo da posjeduju za rad sa djecom sa smetnjom sluha?**

Ispitanici imaju različita mišljenja što se tiče kompetencija koje smatraju bitnim za rad sa djecom sa smetnjom sluha:

- „Spremnost za usavršavanje i spremnost za timski rad.”
- „Učitelji treba da budu edukovani za taj vid rada. Potrebno je da imaju pozitivan stav bez predrasuda, da su spremni da odgovore na izazove, da budu spremni da se dalje edukuju.”
- „Obezbijeđena edukacija nastavnika/učitelja o oštećenju sluha i slušnim aparatima, stručna, pedagoška kompetencija.”
- „Učitelj treba da bude uporan, raspoložen, svjestan da od njegovog zalaganja taj učenik može da nauči štošta. Mora da bude pripremljen i u svakodnevnoj komunikaciji sa roditeljem učenika.”

Navedeni odgovori su jedini dobijeni od strane ispitanika, nijesu svi ispitanici imali odgovor na postavljeno pitanje.

OŠ „JUGOSLAVIJA” (BAR)

- **Koje kompetencije bi učitelji trebalo da posjeduju za rad sa djecom sa smetnjom sluha?**

Dobijeni odgovori ispitanika na postavljeno pitanje jesu:

- „Učitelji u radu sa djecom sa smetnjom sluha moraju biti strpljivi, motivisani za rad, kao i sa ostalom djecom.”
- „Učitelji moraju imati neku obuku u toj oblasti.”
- „Moramo imati više seminara na temu rada sa djecom sa smetnjom sluha.”
- „Smatram da je iskustvo bitno, konstantan rad na sebi, želja za usavršavanjem na tom polju, volja da se pomogne.”
- „Socijalne kompetencije i saradnja sa roditeljima.”

OŠ „MARŠAL TITO” (ULCINJ)

- **Koje kompetencije bi učitelji trebalo da posjeduju za rad sa djecom sa smetnjom sluha?**

Imamo mnogo odgovora da bi učitelji trebalo dodatno da se usavršavaju i da treba da ima više seminara vezanih za temu inkluzije. Neki od odgovora ispitanika jesu:

- „Učitelj bi prvenstveno trebalo da bude detaljno upućen o poteškoći djeteta i procjeni njegovih sposobnosti. Takođe, učitelj bi trebalo da bude u dovoljnoj mjeri edukovan za rad sa djecom sa smetnjom sluha.”
- „Učitelju treba dodatno usavršavanje za rad sa takvom djecom, treba da sarađuje sa logopedom, pedagoškom službom i roditeljima. Učitelj treba da se prilagodi mogućnostima i potrebama učenika sa oštećenjem sluha.”

Neki od ispitanika su smatrali da nijesu dovoljno upućeni u oblast da bi mogli dati neki odgovor na postavljeno pitanje.

OŠ „BOŠKO STRUGAR” (ULCINJ)

- **Koje kompetencije bi učitelji trebalo da posjeduju za rad sa djecom sa smetnjom sluha?**

Ispitanici su izrazili različita mišljenja u vezi sa postavljenim pitanjem:

- „Smatram da je najbolje da sa djecom sa smetnjom sluha rade stručna lica. Uz angažovanje možemo pomoći da steknu znanje, smatram da nam u radu može i tehnologija pomoći.”
- „Mislim da je bitno da smo upoznati sa psihologijom djeteta i da prihvatimo dijete onakvo kakvo jeste.”
- „Bitne su socijalne kompetencije, komunikacijske, saradnja sa roditeljima i stručnim licima.”

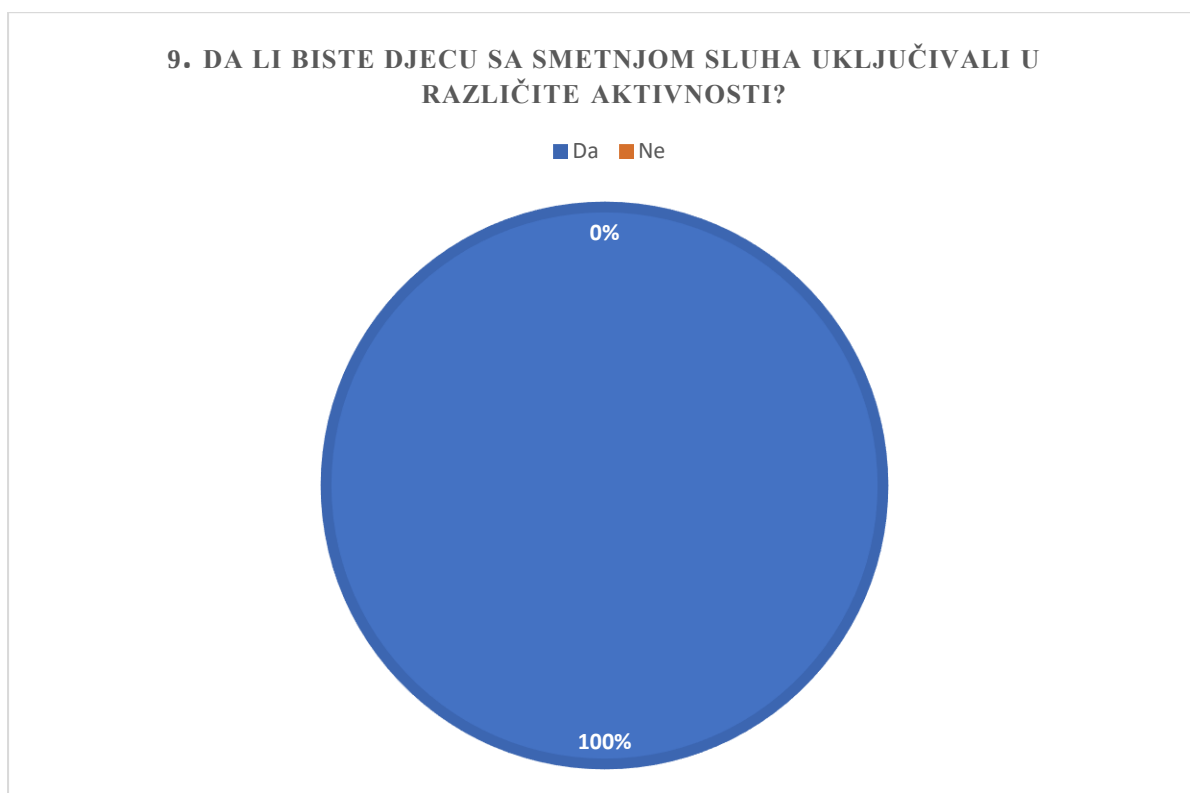
Nijesu svi ispitanici bili raspoloženi za davanje odgovora na navedeno pitanje.

Kada uporedimo rezultate iz tri opštine, vidimo da se neki od odgovora ponavljaju kod ispitanika iz sve tri opštine obuhvaćene istraživanjem. Ti odgovori su da bi učitelji trebalo da posjeduju sljedeće kompetencije u radu sa djecom sa smetnjom sluha: komunikacijske, socijalne kompetencije, saradnja sa roditeljima i stručnim saradnicima, upoznatost sa karakteristikama smetnje sluha, spremnost za usavršavanje u tom polju.

H5 – Pretpostavlja se da mali broj učitelja uključuje djecu sa oštećenjem sluha u različite aktivnosti.

Navedena hipoteza je provjerena preko devetog i desetog pitanja iz protokola intervjua:

9. Da li biste djecu sa smetnjom sluha uključivali u različite aktivnosti?
10. Koliku odgovornost imaju učitelji u radu sa djecom sa smetnjom sluha?

Grafikon 19: Prikaz rezultata na deveto pitanje iz protokola intervjua

- **Da li biste djecu sa smetnjom sluha uključivali u različite aktivnosti?**

Svi ispitanici su se složili da bi djecu sa smetnjom sluha uključivali u različite aktivnosti. Neki odgovori od ispitanika su sljedeći:

- „Da, naravno. Naročito bih ih uključivala u aktivnostima u kojima se oni najbolje snalaze. Smatram da bi im razne aktivnosti pomogle u socijalizaciji, kako bi se dijete više oslobodilo.”
- „Naravno. Mislim da je bitno dijete sa smetnjom sluha uključiti u razne aktivnosti kako bi se ono osjećalo da pripada sa ostalima, da nema neke razlike.”

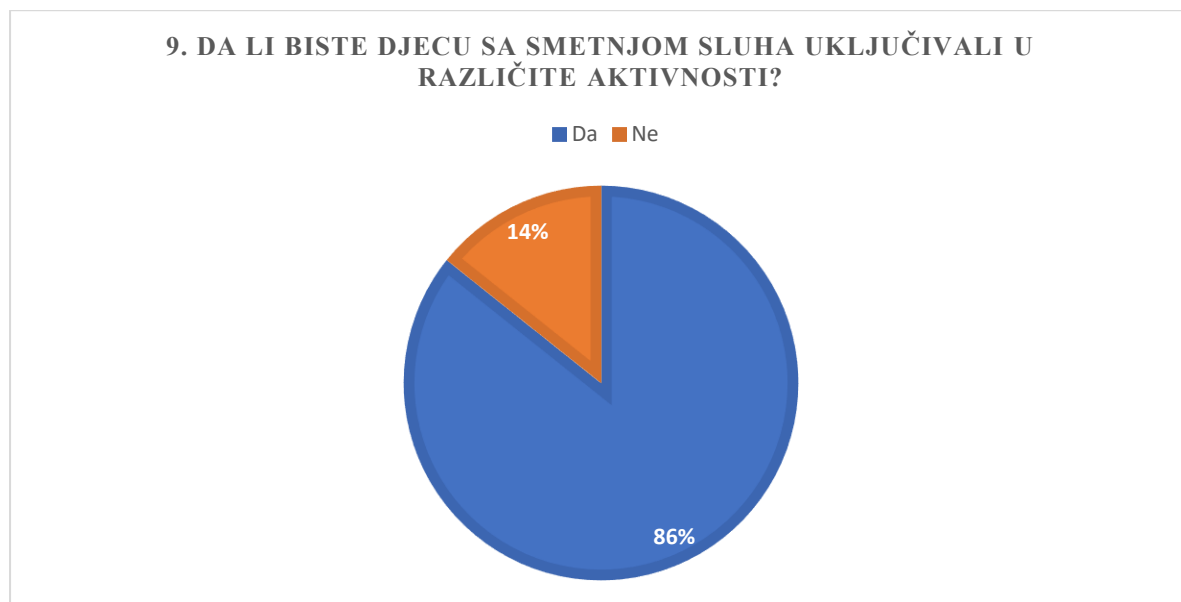
- „Obavezno. Uključivanje djeteta sa smetnjom sluha je dobro za njihovo zdravlje, da se ne osjećaju da su izdvojeni iz grupe. Aktivnosti su dobre i za socijalizaciju djeteta sa smetnjom sluha sa svojim vršnjacima, kako bi dijete postalo aktivnije itd.”

- **Koliku odgovornost imaju učitelji u radu sa djecom sa smetnjom sluha?**

Ispitanici uglavnom smatraju da učitelji imaju veliku odgovornost u radu sa djecom sa smetnjom sluha. Neki od njihovih odgovora su sljedeći:

- „Učitelji u radu sa djecom sa smetnjom sluha imaju značajnu odgovornost, uz podršku roditelja, škole, sistema...”
- „Odgovornosti učitelja su u rangi odgovornosti i prema ostaloj djeci (sa i bez smetnji).”
- „Učitelji imaju veliku odgovornost u radu sa djecom sa smetnjom sluha. Smatram da je odgovornost veća nego u radu sa djecom bez smetnje sluha. Učitelj mora obratiti više pažnje djetetu sa smetnjom sluha i njegovim potrebama, stalno biti u komunikaciji sa roditeljima i stručnim licima.”

OŠ „SUTJESKA” (PODGORICA)

Grafikon 20: Prikaz rezultata na deveto pitanje iz protokola intervjua

- **Da li biste djecu sa smetnjom sluha uključivali u različite aktivnosti?**

Većina ispitanika (86%) je mišljenja da bi djecu sa smetnjom sluha trebalo uključivati u različite aktivnosti:

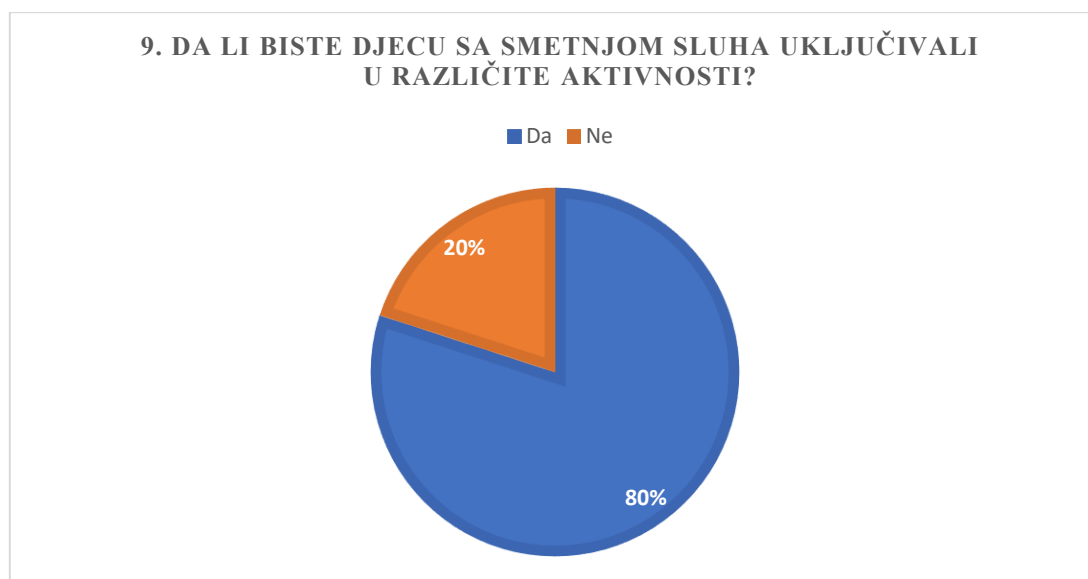
- „Djeca sa smetnjama sluha mogu i treba da budu uključena u svakoake aktivnosti jer će ih tako ostala djeca bolje prihvatiti.”
- „Neophodno je da bude što više uključeno, nikako izolovano od ostalih. Posebno ga uključiti u aktivnost u kojoj će njegove sposobnosti doći do izražaja, gdje će pred drugom djecom pokazati da može kvalitetno učestvovati u radu.”
- „Razvoj tehnologije doprinosi da se organizacija različitih aktivnosti koje bi djeci sa smetnjom sluha olakšali nastavni proces, tako da bih uključivala u različite aktivnosti.”

Imamo jedan odgovor ispitanika (14%) koji se razlikuje od navedenih odgovora. Mišljenje ovog ispitanika je da dijete sa smetnjom sluha ne bi uključivao u različite aktivnosti. Ispitanik smatra da to sve zavisi od stepena oštećenja i od mogućnosti djeteta sa smetnjom sluha.

- **Koliku odgovornost imaju učitelji u radu sa djecom sa smetnjom sluha?**

Navodimo neke od odgovora ispitanika na postavljeno pitanje:

- „Učitelji imaju veliku odgovornost. Treba, zaista, imati veliku volju i viziju da bi rad sa takvom djecom imao očekivane rezultate.”
- „Učitelj ima veliku odgovornost i ključnu ulogu. Zbog toga je važno da je učitelj osoba koja ima dovoljno kompetencija za rad sa djecom sa smetnjom sluha.”
- „Učitelji imaju veliku odgovornost jer od njihovog rada zavisi napredak djeteta sa smetnjama. Takođe, od njihovog stava zavisi stav ostalih učenika prema djetetu sa oštećenjem. Tom djetetu je neophodna podrška i učitelja i drugara iz odjeljenja.”

Grafikon 21: Prikaz rezultata na deveto pitanje iz protokola intervjua

- **Da li biste djecu sa smetnjom sluha uključivali u različite aktivnosti?**

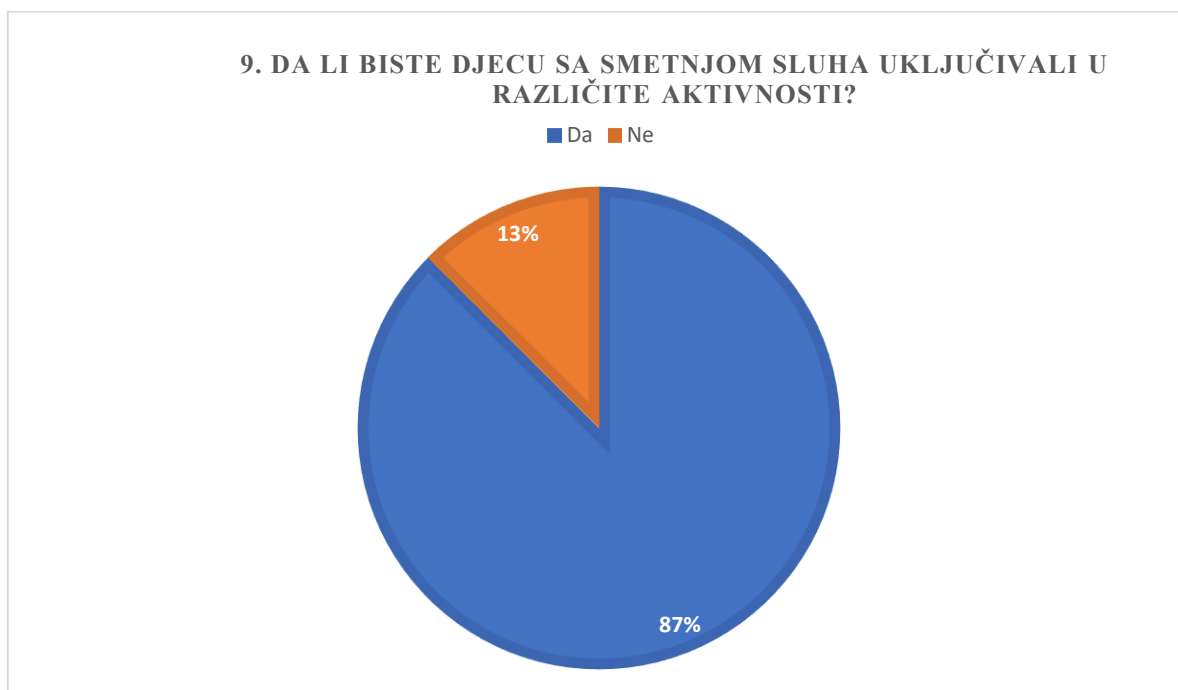
Oko 80% ispitanika dijeli isto mišljenje. Oni smatraju da bi djecu sa smetnjom sluha uključivali u različite aktivnosti. Smatraju da je bitno da se konstantno uključuju, da se ne izdvajaju od druge djece i ukoliko je potrebno pomoći im. Dok imamo (20%) ispitanika koji su mišljenja da djecu sa smetnjom sluha ne bi trebalo uključivati u različite aktivnosti, nego treba birati u zavisnosti od njihovih mogućnosti i samo ih uključivati u neke gdje bi se oni dobro snašli.

- **Koliku odgovornost imaju učitelji u radu sa djecom sa smetnjom sluha?**

Odgovori ispitanika se uglavnom sastoje u tome da učitelji imaju veliku odgovornost u radu sa djecom sa smetnjom sluha, ali isto tako i sa djecom bez smetnje sluha. Neki od odgovora ispitanika su:

- „Učitelji imaju veliku odgovornost u radu sa djecom sa smetnjom sluha, kao i sa drugom djecom. Uloga učitelja je veoma značajna a pogotovo u radu sa djecom sa smetnjom sluha.”
- „Smatram da učitelji imaju veliku odgovornost u radu sa djecom sa smetnjom sluha kao i sa ostalom djecom, ne bih izdvajala.”
- „Smatram da učitelji imaju veliku odgovornost u radu sa djecom sa oštećenjem sluha, ali i roditelji te djece.”
- „Mislim da je odgovornost učitelja ista za svu djecu, ali djetetu sa smetnjom sluha treba posvetiti više pažnje.”
- „Učitelji imaju veliku odgovornost na vaspitanje i obrazovanje djece sa smetnjama sluha, isto tako i na ponašanje djece sa navedenom smetnjom.”

OŠ „MARŠAL TITO” (ULCINJ)

Grafikon 22: Prikaz rezultata na deveto pitanje iz protokola intervjuja

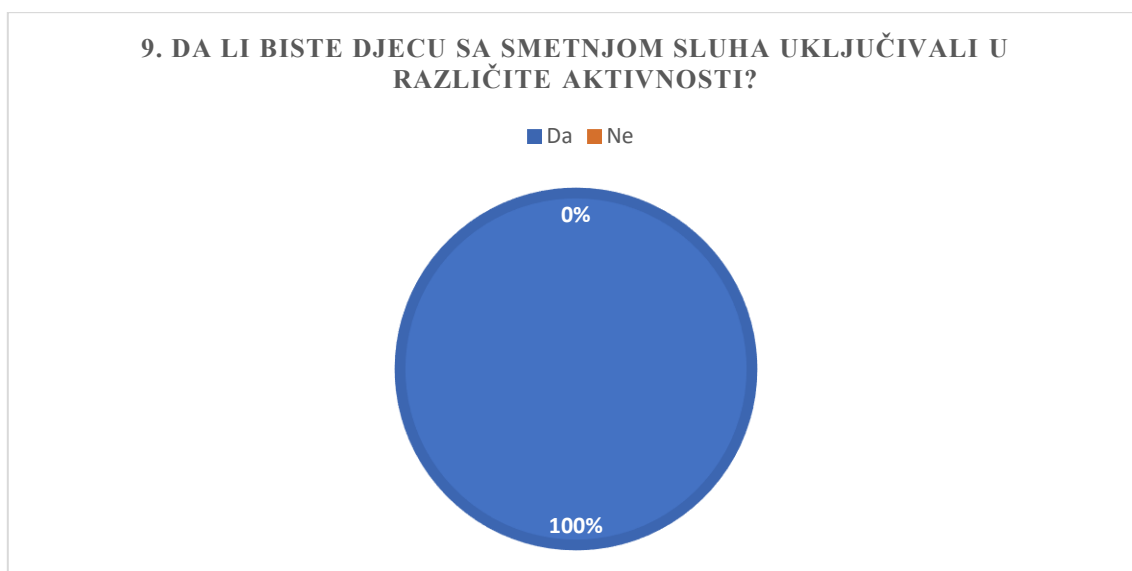
- **Da li biste djecu sa smetnjom sluha uključivali u različite aktivnosti?**

Ispitanici uglavnom smatraju da djecu sa smetnjom sluha treba uključivati u različite aktivnosti kako se dijete ne bi osjećalo zapostavljeno, ali i voditi računa ukoliko mu je potrebna pomoć. Imamo i mišljenje ispitanika da bi djecu sa smetnjom sluha trebalo uključivati samo u aktivnosti u kojima bi se osjećali prijatno i u kojima se ne bi osjećali zapostavljeno ili da ne pripadaju grupi. Dijete treba aktivnosti koje odgovaraju njegovim mogućnostima.

- **Koliku odgovornost imaju učitelji u radu sa djecom sa smetnjom sluha?**

Većina ispitanika smatra da je odgovornost učitelja u radu sa djecom sa smetnjom sluha veća nego u radu sa djecom bez smetnje sluha. Smatraju da je rad sa djetetom koje ima smetnju sluha dosta specifičan i da učitelji nijesu dobro edukovani za rad sa djecom sa ovom smetnjom. Djeci sa smetnjom sluha moraju da posvete više pažnje i da vode više računa u radu sa njima; saradnja sa roditeljima mora biti stalna; savjetovanje sa stručnim licima je važno, kao i usavršavanje učitelja za rad sa djecom sa smetnjom sluha.

OŠ „BOŠKO STRUGAR” (ULCINJ)

Grafikon 23: Prikaz rezultata na deveto pitanje iz protokola intervjua

- **Da li biste djecu sa smetnjom sluha uključivali u različite aktivnosti?**

Svi ispitanici (100%) saglasni su da djecu sa smetnjom sluha treba uključivati u različite aktivnosti. Ima mišljenja ispitanika da djecu sa smetnjom sluha treba uključivati u različite aktivnosti i da tehnologija može pomoći. Takođe, smatraju da ih ne treba odvajati od druge djece, kako se ne bi osjećali loše zbog smetnje koju imaju.

- **Koliku odgovornost imaju učitelji u radu sa djecom sa smetnjom sluha?**

Odgovori ispitanika na postavljeno pitanje su slični jer svi smatraju da je odgovornost učitelja u radu sa djecom sa smetnjom sluha ogromna. Mnoga mišljenja ispitanika se sastoje u tome da djeci sa smetnjom sluha treba posvetiti više vremena nego djeci bez navedene smetnje, treba da se učitelj upozna sa smetnjom i njenim karakteristikama, paziti da se ne naudi djetetu na bilo koji način, konsultovati se sa stručnim licima i roditeljima.

U nastavku ćemo uporediti rezultate dobijene na deveto i deseto pitanje iz protokola intervjua iz osnovnih škola tri opštine: Podgorice, Bara i Ulcinja.

Pitanje: Da li biste djecu sa smetnjom sluha uključivali u različite aktivnosti?

Iz dvije osnovne škole u Podgorici dobijamo rezultate da samo jedan ispitanik smatra da ne treba uključivati djecu sa smetnjom sluha u različite aktivnosti. Isti su rezultati dobijeni i u osnovnoj školi u Baru. Dok iz osnovnih škola u Ulcinju imamo dva ispitanika koja se slažu sa tvrdnjom da ne bi trebalo da se uključuju u različite aktivnosti. Oni smatraju da se aktivnosti moraju birati u skladu sa njihovim mogućnostima i da mogu učestvovati samo u aktivnostima gdje će se osjećati prijatno. Većina ispitanika iz svih osnovnih škola smatra da djecu sa smetnjom sluha treba uključivati u različite aktivnosti sa drugom djecom.

Pitanje: Koliku odgovornost imaju učitelji u radu sa djecom sa smetnjom sluha?

Svi ispitanici dijele mišljenje da je odgovornost učitelja u radu sa djecom sa smetnjom sluha velika i svi daju svoja objašnjenja.

Malo je učitelja imalo priliku da rade sa djecom sa oštećenjem sluha, rijetko su se susretali sa njima. Većina učitelja smatra da nijesu u dovoljnoj mjeri edukovani kako bi efikasno odgovorili svim zahtjevima u radu sa djecom sa oštećenjem sluha.

6. ZAKLJUČAK

Svaka škola predstavlja mjesto gdje se djeca vaspitavaju i obrazuju. Ključnu ulogu u vaspitanju i obrazovanju djece imaju učitelji. Oni moraju biti spremni za rad sa svom djecom (sa smetnjama i bez smetnji).

Predmet našeg istraživanja jesu kompetencije učitelja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha u prvom ciklusu osnovne škole. Željeli smo utvrditi u kojoj mjeri su učitelji kompetentni u radu sa djecom sa oštećenjem sluha, da li prepoznaju karakteristike djece sa oštećenjem sluha, kao i poznaju li strategije rada sa djecom sa oštećenjem sluha.

Korišćenjem tehnike intervjuisanja došli smo do značajnih rezultata za naše istraživanje. Analizirali smo deskriptivno sve odgovore ispitanika i uporedili rezultate dobijene u osnovnim školama u Podgorici, Baru i Ulcinju. Analiza dobijenih odgovora ispitanika nam je pokazala da učitelji nijesu dobro upoznati sa oštećenjem sluha i njegovim karakteristikama i da veoma mali broj učitelja posjeduje potrebne vještine za rad sa djecom sa oštećenjem sluha.

Utvrdili smo da nema značajnih razlika između rezultata dobijenih u različitim opštinama: Podgorici, Baru i Ulcinju.

Učitelji su, prema dobijenim rezultatima, motivisani za rad sa djecom sa oštećenjem sluha i smatraju da motivisanost igra bitnu ulogu u radu sa djecom.

Pomoću istraživanja smo došli do saznanja da mali broj učitelja poznaje različite strategije za rad sa djecom sa oštećenjem sluha. Najbitnijim smatraju: mjesto sjedenja učenika, čitanje sa usana, korišćenje više vizuelnih materijala i dobru saradnju sa roditeljima.

Potvrdili smo da učitelji najbitnijim smatraju komunikacijske, socijalne i kompetencije za saradnju sa roditeljima.

U istraživanju smo došli do saznanja da učitelji uključuju, ili bi uključivali, djecu sa oštećenjem sluha u različite aktivnosti. Oni smatraju da je najbolje ne razdvajati djecu sa oštećenjem sluha od djece bez ovog oštećenja.

Glavnu istraživačku hipotezu, **da učitelji nijesu u dovoljnoj mjeri spremni za rad sa djecom sa oštećenjem sluha**, potvrđujemo. Našim istraživanjem smo dokazali da učitelji nijesu u dovoljnoj mjeri spremni za rad sa djecom sa oštećenjem sluha jer ne znaju karakteristike djece sa oštećenjem sluha, smatraju da im je potrebno dodatno usavršavanje u toj oblasti, ne poznaju sve strategije rada sa djecom sa oštećenjem sluha, niti koje su kompetencije potrebne u radu.

Ovim istraživanjem se želi ukazati da učitelji koji posjeduju adekvatne kompetencije za rad sa djecom sa oštećenjem sluha doprinose uspjehu djece i njihovih vršnjaka, za razliku od onih koji nemaju znanje i nijesu stručni za rad sa djecom koja imaju oštećenje sluha. Može doprinijeti dodatnoj edukaciji i usavršavanju učitelja kako bi unaprijedili znanje i način rada.

Smatramo da ovo istraživanje može doprinijeti otvaranju novih pitanja i dovesti do sprovođenja različitih istraživanja povezanih sa ovom temom ili istraživanja koja će dopuniti ovu temu.

Cilj ovog istraživanja jeste unapređenje prakse i ukazivanje na važnost uloge učitelja u radu sa djecom s oštećenjem sluha.

7. Literatura

- 1) Adamović, T. i Sovilj, M. (2013). Oštećenje sluha. *Auditorna disfunkcija kod dece*, (str. 1–20). Beograd – Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora.
- 2) Hrnjica, S. (2014). Deca sa senzornim smrtinjama i telesnim invaliditetom. U: Radojević, B. (ur.). *Deca sa teškoćama*, (str. 93–101). Beograd: Familia uz finansijsku podršku Evropske unije.
- 3) Imširagić, A. (2012). Humane pretpostavke inkluzivnog obrazovanja učenika oštećenog sluha. *Život i škola*, (str. 94–102). Tuzla, Bosna i Hercegovina: Centar za obrazovanje, vaspitanje i rehabilitaciju slušanja i govora.
- 4) Jovanović Smić, N., Petrović Lazić, M. i Babac, S. (2018). *Sredstva komunikacije*. Foča: Univerzitet u Istočnom Sarajevu – Medicinski fakultet Foča.
- 5) Kostić, Đ. (1980). *Govor i slušno oštećeno dete*. Čačak: Kulturni centar.
- 6) Kovačević, V. (2000). *Oštećenje sluha i leksičko semantički razvoj*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- 7) Kovačević, J. (2007). *Dete sa posebnim potrebama u redovnoj školi*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Učiteljski fakultet.
- 8) Knežević-Florić, O., Ninković, S. i Tančić, N. (2018). Inkluzivno obrazovanje iz perspective nastavnika: uloge, kompetencije i barijere. *Nastava i vaspitanje*, 67 (1), 7–22. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet.
- 9) Karamatić-Brčić, M. i Viljac, T. (2018). Stavovi nastavnika o inkluzivnom odgoju i obrazovanju. *Magistra Iadertina*, 13 (1), 92–104. Zadar: Sveučilište u Zadru – Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja.
- 10) Milenović, Ž. (2013). *Nastavnik u inkluzivnoj nastavi*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- 11) Momčilović, M. (2017). *Inkluzija u očima nastavnika*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- 12) Omerdić, N. i sar. (2023). Stavovi nastavnika osnovne škole o uključivanju djece s teškoćama u razvoju u redovnu nastavu. *Prozor u svijet obrazovanja, nauke i mladih*, 1 (1), 286–316. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Pedagoški fakultet.

- 13) Pritula, M., Kudek Mirošević, J. i Šarčević Ivić-Hofman, K. (2023). Mišljenja učitelja o ključnim i vlastitim kompetencijama za inkluzivno obrazovanje s učenicima s oštećenjem sluha. *Masonia: časopis za društvena i humanistička istraživanja*, 2 (1), 69–80. Slavonski Brod: Sveučilište u Slavonskom Brodu, Odjel društveno-humanističkih znanosti.
- 14) Stepanović, S. (2018). *Inkluzija*. Beograd: Sumatra izdavaštvo.
- 15) Skočić Mihić, S., Vlah, N. i Šokić, M. (2018). Stavovi odgajatelja i učitelja prema inkluziji djece s oštećenjem sluha. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 54 (1), 69–82. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- 16) Šakotić, N., Mešalić, Š. i Hrnjica, S. (2009). *Inkluzivno vaspitanje i obrazovanje u osnovnoj školi*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- 17) Šakotić, N. (2016). *Inkluzivno obrazovanje*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore.
- 18) Tomić, R., Šehović, M. i Hrvanović, M. (2007). Stavovi nastavnika razredne nastave prema djeci s teškoćama sluha. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 2 (4), 7–18. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za obrazovanje učitelja i odgojitelja.
- 19) Velišek Braško, O. i Simić, Lj. (2023). Lična profesionalna paradigma i slika o deci iz osetljivih grupa. *Krugovi detinjstva*, 11 (1), 18–31. Novi Sad: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača.
- 20) Vukotić, M. (1999). *Govor djece oštećenog sluha*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- 21) Veljić, Č. (2018). *Djeca sa teškoćama i smetnjama u razvoju*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore.

8. PRILOZI

Prilog br. 1

PROTOKOL INTERVJUA

Istraživač:

Marina Nilović – student završne godine

Filozofski fakultet – Nikšić

Studijski program za obrazovanje učitelja

Istraživanje se sprovodi u okviru naučno-istraživačkog rada (master rad) sa temom

Kompetencije učitelja za rad sa djecom sa oštećenjem sluha u prvom ciklusu osnovne škole.

Sprovođenje intervjua: Intervju će se obaviti pojedinačno, radi se o direktnom intervjuisanju gdje će ispitanici govoriti svoje mišljenje. Koristiće se vezani, dirigovani intervju (pitanja unaprijed pripremljena). Pitanja će biti otvorenog tipa.

Ime i prezime učitelja:

(ovo je samo za istraživača, Vaše ime i prezime neće dospjeti nigdje)

Osnovna škola u kojoj radi:

PITANJA:

1. Koliko ste upoznati sa karakteristikama učenika koji imaju smetnju sluha?

2. Da li biste tražili dodatno usavršavanje za rad sa djecom koja imaju smetnju sluha?

Za one koji imaju dijete sa smetnjom sluha u odjeljenju:

Da li ste imali dodatno usavršavanje nakon što ste u odjeljenju dobili dijete koje ima smetnju sluha?

3. Da li smatrate da bi dijete sa smetnjom sluha bilo prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?

Ili

Kako je dijete sa smetnjom sluha prihvaćeno od strane svojih vršnjaka?

4. Kakva je saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?

Ili

Kakva bi trebalo biti saradnja sa roditeljima djece sa smetnjom sluha?

5. Da li smatrate da treba prilagoditi program i metode rada u radu sa djecom sa smetnjom sluha?

6. Da li smatrate da motivisanost igra bitnu ulogu u radu sa djecom sa smetnjom sluha?

7. Koje strategije smatrate bitnim za rad sa djecom sa smetnjom sluha?

8. Koje kompetencije bi učitelji trebali da posjeduju za rad sa djecom sa smetnjom sluha?
9. Da li biste djecu sa smetnjom sluha uključivali u različite aktivnosti?
10. Koliku odgovornost učitelji imaju u radu sa djecom sa smetnjom sluha?

